

Suomen etymologisesti läpinäkymätöntä vesistönimistöä

PAULI RAHKONEN

1 Johdanto

Tämä artikkeli käsittelee eräitä Suomen nimistön sellaisia hydronyymejä, joiden kielellinen alkuperä on tähänastisessa tutkimuksessa jäänyt tuntemattomaksi.¹ Tätä nimiaineistoa kutsun Jalo Kaliman (1942) mukaisesti termillä *x*-kielinen nimistö. Perustelen käyttämäni termiä sillä, että matematiikasta lainattu *x* voi tarkoittaa jotain, mikä on määrällisesti tai sisällöllisesti tuntematonta, jolloin kieliä voi olla useampia ja ne voivat olla varsin heterogeenisiä. Useimmat jäljempänä tutkittavista nimityypeistä on valittu sillä perusteella, että niiden etymologiat ovat säännönmukaisen topografiaansa pohjautuvan nimeämismotiivinsa tähden mahdollisia selvittää ja niillä on vastineita Pohjois-Venäjällä. Muutamat *-(V)ri*-loppuiset järvennimet on otettu tarkasteltavaksi, koska niihin liittyvät nimikannat ovat läpinäkymättömiä ja ne ovat asiakirjatietojenkin valossa hyvin vanhoja. *Suomalaisen paikannimikirjan* (SPK) mainitseminen 85:n pinta-alaltaan Suomen suurimman järven joukosta noin neljännes on SPK:n kirjoittajien arvioiden mukaan etymologisesti läpinäkymättömiä.² Vaikka SPK:n ratkaisuista voisi olla toisinaan eri mieltä, on epäilemättä olemassa hyvin merkittävä hydronyymien joukko, jota ei selvästi voi johtaa Suomessa puhutuista tunnetuista kielistä (suomi, karjala, saame, ruotsi). Tällaisten hydronyymien suuri määrä herättää monia kysymyksiä, joista keskeisiä tässä artikkelissa ovat:

- 1) Viittaako Suomen alueen etymologisesti läpinäkymätön vesistönimistö johonkin muinaiseen tuntemattomaan paleoeurooppalaiseen kieleen?
- 2) Onko Suomessa puhuttu jotain tuntematonta uralilaista kieltä?

---

1. Kiitän artikkelin arvioijia, jotka ovat antaneet arvokkaita korjausehdotuksia alkuperäiseen käsikirjoitukseen.

2. Suuruusjärjestys perustuu Suomen ympäristöhallinnon tietoihin.

- 3) Perustuvatko kielelliseltä alkuperältään opaakit nimet nykykielissä (suomi, karjala ja saame) tai niiden varhaisemmissa kielimuodoissa muinoin esiintyneisiin, mutta sittemmin kadonneisiin sanoihin?
- 4) Mikäli nämä nimet ovat peräisin tuntemattomasta lähteestä, niin millaisista ja mistä suunnasta tapahtuneista kielellisistä vaikutusaalloista kyseisten hydronyymien tarjoama evidenssi saattaisi todistaa?

Artikkeli rakentuu siten, että tutkimushistorian ja metodien esittelemisen jälkeen tarkastelen opaakkia nimistöä, jonka etymologia on selvitettävissä säännönmukaisen topografiansa perusteella. Tällaisia nimiä ovat kannaksiin ja vetotaipaleisiin liittyvät vesistönimet, joissa esiintyy kantaauralista johdettavissa oleva nimikanta *uht(V)-*, *oht(V)-* ja *V(u)oht(V)-* < *uktj, sekä välijokiin liittyvät nimet, jotka palautuvat suomalais-permiläisessä kielentasossa asuun *viksi (tai ehkä *veksi) > *vieks(V)-*, *viiks(V)* ja luultavasti myös *vääksy*. Näiden lisäksi tarkastelen *S(u)ont-/Sond-* ja *Kem(V)-* nimikantoja, joiden levikki ulottuu Suomesta itään aina Vologdan, Rybinskin ja Kostroman alueille. Lopuksi käsittelen Suomessa esiintyviä *-ari-*, *-äri-* ja *-ere-* loppuisia järvien nimiä, joiden joukosta olen poiminut tarkemmin tutkittaviksi nimet *Inari*, *Ähtäri*, *Koitere* ja *Syväri*. Aivan viimeiseksi vertailen esiteltyä nimistöä arkeologian tutkimustuloksiin.³

2 Tutkimushistoriaa

Eero Kiviniemi (1980: 320–321) on esittänyt, että Suomen nimistö voi teoriassa olla peräisin neljästä mahdollisesta tunnetusta kielellisestä lähteestä: suomesta, saamesta, skandinaavis-germaanisista ja balttilaisista kielistä. Näistä viimeksi mainittujen osuutta hän pitää käytännössä vähäisenä. Näyttääkin siltä, että balttilaisperäistä nimistöä ei Suomen alueella esiinny. Lisäksi Kiviniemi viittaa mahdollisiin tuntemattomiin esihistoriallisiin kieliin (mp.).

Jatkosodan (1941–1944) aikana Kalimaa (1942) kiinnosti Itä-Karjalassa esiintyvä epäitämerensuomalainen ja epäsaamelainen paikannimistö. Hän käytti termiä *x*-kieli ja viittasi paikannimistön yhtäläisyyksiin merjalaisalueilla. Hän pani merkille Karjalan ja myös Suomen paikannimistössä esiintyviä hämäriä nimiä, kuten *Kemi*, *Kianta*, *Uhtua* ym., joita läheisesti muistuttavien nimien levikki ulottuu Venäjällä kauas itään tai kaakkoon. Vaikka Kaliman artikkeli onkin julkaistu sanomalehdessä eikä siksi edusta varsinaisesti tieteellistä julkaisutoimintaa, sisältää artikkeli kuitenkin tieteellisesti pätevää nimien fonetiikkaan ja levintään liittyvää argumentointia.

Käsittelen jäljempänä pääosin alkuperältään uralilaisiin kieliin pohjautuvia hydronyymejä, mutta tässä yhteydessä on kuitenkin syytä viitata Suomessa muinoin esiintyneisiin mahdollisiin paleoeurooppalaisiin kieliin. Paul Ariste (1971) on aikanaan

---

3. Tässä artikkelissa on noudatettu kyrilliikan ns. tieteellistä translitterointia (*scientific transliteration*).

herättänyt kysymyksen Suomen alueella esiintyvistä alkuperältään tuntemattomaksi jääneistä substraattinimistöistä. Janne Saarikivi (2004) taas on puuttunut nimistösäkin esiintyvään maastotermeihin liittyvään sanastoon, jolle ei ole löytynyt luotettavaa etymologista taustaa. Hän on esittänyt hypoteesin Suomessa esiintyneestä paleoeurooppalaisesta muinaiskielestä. Ante Aikion samana vuonna (2004) julkaistu artikkeli pohjoiskalotin tuntemattomaan kieleen pohjautuvasta substraattinimistöistä on todistusvoimaltaan kiistaton. Kieli, josta peräisin olevia nimiä Aikio (ma.) on esitellyt, ei voi olla uralilainen.

Kysymys opaakin nimistön alkuperästä liittyy jossain määrin myös keskusteluun *maahanmuutto- ja jatkuvuusteorioista*. Koska tämän artikkelin tarkoitus ei ole ensisijaisesti ottaa kantaa kyseiseen keskusteluun, käsittelen tutkimushistoriaa tältä osin vain lyhyesti. Maahanmuuttoteorian mukaan suomalaisten esi-isät saapuivat Suomeen vasta roomalaisella rautakaudella ajanlaskumme ensimmäisillä vuosisadoilla. Jatkuvuusteorian mukaan taas suomalaisten esi-isien asutusjatkuvuus ulotetaan kauas kivikaudelle. Esimerkiksi Christian Carpelan (2006: 85) on sijoittanut Suomen kielellisen uralilaistumisen tyypillisen kampakeramiikan alkuun noin 3900 eKr.

Kysymys suomalaisten alkuperästä heräsi 1800-luvun lopulla. Syntyi käsitys, jonka mukaan suomalaiset muuttivat etelästä Suomeen. Tässä yhteydessä viitataan usein arkeologi Alfred Hackmaniin (1905) varhaisena maahanmuuttoteorian esittäjänä. Lopullisesti tämä käsitys kanonisoitui Ella Kivikosken artikkelissa ”Suomen Esihistoria” (1961). Jatkuvuusteorian eräänä isänä taas voi pitää arkeologi Carl F. Meinanderia (1969). Jatkuvuusteorian mukaan suomalaisten esi-isät olivat asuneet Suomessa jo kivikaudella. Meinanderin esittämä teoria alkoi syrjäyttää kauan vallinneen maahanmuuttoteorian ja tuli laajasti hyväksytyksi Tvärminnen (1980, ks. TVS 1984) ja Lammin (1997, ks. PP 1999) symposiumeissa. Viimeaikaisimpiin arkeologien näemyksiin voi tarkemmin tutustua lukemalla Carpelanin artikkelit (1999, 2006; Carpelan & Parpola 2001), Lavennon tekstiilikeramiikkaa koskevan väitöskirjan *Textile Ceramics in Finland and on the Karelian Isthmus* (2001) ja Huurteen kansantajuisen kirjan *9 000 vuotta Suomen esihistoriaa* (1995). Viime vuosina jatkuvuusteoriaa ovat kritisoineet esimerkiksi Aikio ja Aikio (2001) sekä Jaakko Häkkinen (2010a, 2010b).

Lingvisteistä jatkuvuusteoriaa ovat kannattaneet muun muassa Jorma Koivulehto (2006) ja Pekka Sammallahti (mm. 1999: 88–89). Terho Itkonen on käsitellyt aihetta monissa artikkeleissaan, joista viimeisimmäksi jäi FUF:ssa julkaistu ”Reflections on Pre-Uralic and the ’Saami-Finnic protolanguage’” (1997). Myös Itkosta voi pitää jatkuvuusteorian kannattajana (mm. mas. 232). Petri Kallio (2009) ei ulota asutusjatkuvuutta kivikaudelle, mutta kuitenkin varhaiselle metallikaudelle (1900–800 eKr.).⁴ Tapani Salminen (1999: 21–23), kuten Kalliokin (2006), on olettanut Suomen alueen uralilaistumisen tapahtuneen suhteellisen myöhään. Tästä loogisesti seuraa, että on välttämätöntä olettaa uralilaista aikaa varhaisemman kivikautisen väestön puhuneen jotain tuntematonta epäuralilaista kieltä. Tietenkään jatkuvuusteoriakaan ei sulje pois mahdollisuutta, että jokin hyvin varhainen paleoeurooppalainen kieli on voinut jät-

4. Kallio (2006: 16–19) on esittänyt, että Suomi uralilaistui vasta varhaiselta metallikaudelta alkaen (n. 1900 eKr.).

tää kielellisiä jälkiä niin suomen kielen sanastoon kuin Suomen nimistöönkin. Aikio (2006: 45, kartta 1) on esittänyt, että esisuomen ja esisaamen aikakaudella Suomessa puhuttiin laajalti jotain tuntematonta kieltä. Aikion tapaan Juha Janhunen (2005: 85) on esittänyt, että Lappi saamelaistui melko myöhään, mikä sekin herättää kysymyksen ainakin Lapin varhaisemman nimistön kielellisestä taustasta.

3 Metodit

Seuraavassa esittelen käytettyjä metodeja, joita ovat säännölliseen topografiaan perustuva opaakkien nimien etymologointi, formanttien analyysi ja niiden produktiivisuuden tarkasteleminen, etymologioiden todennäköisyys nimikantojen yleisyyden näkökulmasta ja nimistön levinnän painopistealueiden määrittäminen. Keskityn esittelyssä metodien keskeisiin seikkoihin; olen esitellyt niitä tarkemmin toisaalla (Rahkonen 2011: 214–222).

3.1 Maastoappellatiiveista muodostetut nimet

Kun on kyse tuntemattomasta kielestä, josta periytyvän nimistön etymologiaa koetaan selvittää, yksi varmimpia menetelmiä on etsiä nimiä, jotka säännönmukaisesti viittaavat tietynlaisiin maastokohteisiin. Näiden nimikantojen taustalla olevat sanat ovat näin ollen topografisesti todennettavia maastoappellatiiveja. Esimerkkinä voisi mainita Keski-Venäjän ja osin Pohjois-Venäjänkin merjalaisalueilla nimissä esiintyvät *xp*-alkuiset [*jaxr*-] tai *xpa/o*-loppuiset [*xra*/*xro*] nimet, jotka säännöllisesti liittyvät järviin (mm. Ahlqvist 2006: 14–16). Tällöin voi päätellä, että jossakin merjalaisalueilla puhutussa kielessä on esiintynyt sana, jonka voi rekonstruoida asuun **jäyra/ä* < **jäkrä* 'järvi'. Termillä *nimikanta* tarkoitan nimien johonkin yksittäiseen sanaan perustuvia alkukomponentteja, joihin saattaa liittyä erilaisia jälkikomponentteja, esimerkiksi *Huhta|mo* < nimikanta *huhta*, *Hima|nka* < nimikanta *hima* (henkilönimilähtöinen; ks. mm. Mikkonen & Paikkala 2000 s. v. *Himanen*; Saarikivi 2006: 41), *Valke|inen* < nimikanta *valkea*.⁵ Tässä artikkelissa kiinnitän erityistä huomiota kannaksiin ja veto-*taipaleisiin* sekä vesiä yhdistäviin välijokiin liittyvään nimistöön. Tutkimuksellisenä esikuvana voi mainita maastoappellatiiveihin perustuvien Pohjois- ja Keski-Venäjällä esiintyvien suomalais-ugrialaisten substraattinimien etymologioinnin (Ahlqvist 2001; Matveev 2001; Mullonen 2002; Saarikivi 2006).

3.2 Formanttiaines

Formantilla tarkoitan nimissä esiintyviä, paikannimeä ilmaisevia jälkikomponentteja, jotka voivat olla alkuaan johdinaineita, kuten nimessä *Päijä|nne* < *päijä* + johdin

---

5. Termi *nimikanta* vastaa venäläisessä kirjallisuudessa käytettyä termiä *ОСНОВА* (mm. Matveev 2001, 2004).

*-nte(k), tai hämärtyneitä nimien perusosia, kuten nimessä *Must|io* < **Musta|oja* (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 116; Rahkonen 2011: 217; Saarikivi 2006: 18). Formanttien perusteella voidaan määritellä erilaisia nimityyppisiä (mm. Ainiala, Saarelma & Sjöblom mts. 39; Mullonen 2002: 69–72, 85–96, 183). Nimiin voi liittyä sellaisia formantteja, joiden voi epäillä palautuvan johonkin substraattikieleen. Esimerkiksi alkuperältään hämärä -*nka/i*-formantti on sellainen (mm. Aikio 2007: 169; Räisänen 2003).

Tarkastelen tässä artikkelissa sellaisia järvien nimiä, joiden lopussa on formantti -*ari*-, -*äri*-, -*ere*. Jälkikomponentin -(*V*)*ri* voi katsoa alkuaan edustaneen nimen perusosaa 'järvi' (ks. SPK s. v. *Inari*, s. v. *Koitere*, s. v. *Ähtäri*). Tämä käy ilmi esimerkiksi siitä, että *Äht|äri*-nimisen järven muinainen laskujoki on *Ähtä|vä* ja *Koit|ere*-järveen liittyvä joki on nimeltään *Koita*. Jokien nimissä ei siis esiinny loppuosaa -(*V*)*ri*. Näin ollen kyseinen formantti näyttäisi liittyvän järviin. Merkityksen hämärtyttyä perusosa muuttui nimistössä yleisesti esiintyvän kulumisen seurauksena formantiksi (vrt. SPK s. v. *Kalm|ari*; Aikio 2007: 174). Tähän formanttiin perustuvat nimikannat (esim. **Äts|äri*, *Koit|ere*, *In|ari*) eivät useinkaan ole alkuperänsä kannalta selitettävissä vaikeuksitta suomen tai saamen pohjalta, joten niiden voi alkuolettamuksena epäillä juontuvan jostain tuntemattomasta substraattikielestä. Tällöin myös nimikantaan liittyvä formantti saattaa olla peräisin samasta kielestä.

3.3 Nimeämisperusteet

Saarikivi (2006: 18–21) on esittänyt neliportaisen mallin substraattikieliin pohjautuvien nimien etymologioiden todennäköisyydestä:⁶

Ryhmä 1: Nimityyppi, jolla on vastineita nykykielissä ja joiden etymologia voidaan varmistaa kielenulkoisten tekijöiden avulla (mm. topografia, veden tai pohjan laatu jne.), esimerkiksi *Kuukka*-, *Kukas*-järvet < ksa *kukkē 'pitkä' (ks. Aikio 2007: 175–176).

Ryhmä 2: Etymologia on järkevä kielenulkoisten tekijöiden perusteella, mutta nimityypillä ei ole juurikaan vastineita nykykielissä, esimerkiksi merjalaisalueiden *Veks(V)*-välijoet (ks. Ahlqvist 2001: 458–459).

Ryhmä 3: Nimityyppi esiintyy nykykielissä, mutta kielenulkoiset seikat eivät anna viitettä varmalle etymologialle, esimerkiksi kalojen nimiin pohjautuvat hydronyymit, koska samanlaisia kaloja on lähes kaikissa järvissä.

Ryhmä 4: Nimityyppi ei ole yleinen nykykielissä, eivätkä kielenulkoiset seikat viittaa mihinkään luotettavaan etymologiseen ratkaisuun, esimerkiksi monet nimet, joita Aikio (2004) on pitänyt paleoeurooppalaisina.

Tässä artikkelissa keskityn ensi sijassa ryhmiin 1 ja 2.

6. Varmuus on suurin ryhmässä 1 ja heikoin ryhmässä 4.

On siis syytä pohtia, voiko kulloinkin tutkittavan vedenkokouman jokin ominaisuus antaa viitteitä nimeämisperusteesta. Onko esimerkiksi järven muoto pitkä, kapea, vääriä, onko joki tai järvi vesistösystemissään ylä- tai alajuoksulla tai onko vesi kirkaasta vai tummaa? Silloin, kun hydronyymien nimeämisperuste näyttää topografisesti ilmeiseltä ja on nimityypin kannalta säännöllinen, voi yrittää etsiä etymologiaa suomalais-ugrilaisten tai indoeurooppalaisten kielten sanastosta. Mikäli sopivaa ehdokasta ei löydy, on mahdollista, että nimi palautuu johonkin paleoeurooppalaiseen kieleen. Unohtaa ei sovi myöskään nimikantojen tai määriteosien yleisyyttä. Usein toistuvia määriteosia tai nimikantoja on vain muutamia kymmeniä (ks. Saarikivi 2004b: 185–187). Siksi tutkimuksessa kannattaa mahdollisuuksien mukaan keskittyä niihin. Tällöin on turha olettaa jotain hyvin epätavallista etymologista lähtökohtaa. Usein yleisimmät määriteosien tai nimikantojen taustalla esiintyvät sanat voidaan palauttaa varhaisempiin kantakieliin, mikä tekee niiden etymologioista varmempia.

3.4 Nimistön levinnän painopiste

Tutkimuksessa on tarpeellista huomioida myös kunkin nimityypin valtakuntien rajat ylittävä koko levikki ja levikin painopistealueet. Tämän seikan laiminlyöminen voi johtaa sellaisiin virhepäätelmiin kuin Vahtolan (1980: 227–230) ja SPK:n (2007 s. v. *Kemi*) esittämä *Kemijoen* etymologia, joka on johdettu hämäläis-satakuntalaisesta murre-sanasta *kemi* 'keto' ja jonka nimistöllinen vertailu koskee vain Suomen aluetta. Suomen *Kemijoki* ja *-järvi* kuuluvat kuitenkin laajaan Suomen ja Pohjois-Venäjän alueella esiintyvään nimistökokonaisuuteen (ks. kartat 17 s. 24 ja 24 s. 35). Tällöin hämäläisperäisyys käy mahdottomaksi hyväksyä varsinkin, kun etymologiseksi lähtökohdaksi esitetyn murre-sanana *kemi* esiintymisalueella Sata-Hämeessä ei esiinny yhtäkään *Kemi*-alkuista hydronyymia.

4 Topografian ja levikin näkökulmasta tutkittavissa olevat etymologiat

Luotettavan etymologian löytämisen kannalta helpoimpia ovat nimet, joiden nimikannoissa toistuvasti esiintyy topografisesti todennettavia identtisiä maastoappellatiiveja. Näin on varsinkin, jos nimikantojen taustalla olevat sanat voidaan palauttaa varhaisempiin kantakieliin. Suomessa sellaisia ovat muun muassa läpinäkymättömät toponyymit, joissa esiintyy *vuht-*, *uht-*, *oht-* ('kannas', 'vetotaipale') sekä *vieks-*, *viiks-* ja *vääks-* nimikannat ('välijoki').

Olen perehtynyt kartta-aineiston avulla seuraavana esiteltävien vesistöjen topografiaan. Aluksi esittelen nimien esiintymisalueet. Hakasulkeisiin olen merkinnyt Suomessa ja Karjalassa esiintyvien nimien sijainnin kunnan tai piirin tarkkuudella. Karjalan ulkopuolella Venäjällä esiintyvien nimien sijainnin olen merkinnyt hakasulkeisiin; merkki ↔ kertoo, minkä nimisten jokien välisistä kannaksista on kysymys. Muutamassa tapauksessa olen merkinnyt sijainniksi vain lähimmän suuren kaupungin nimen. Sulkeissa olen ilmaissut lähdetiedot. Lähteen jäljessä esiintyvä numero- ja kirjain-

yhdistelmä viittaa lähteenä käytetyn kartan koordinaatteihin. Sijainnin esittelyn jälkeen kerron lyhykäisesti varhaisemman tutkimuksen tuloksista ja esitän oman näkemykseni.

4.1 *Vuoht*-kannakset

Suomessa: *Vuohtajärvi* [Reisjärvi], *Vuohtojärvi* [Pihtipudas], *Vuohtojärvi*, *-joki* [Kärsämäki], *Vuohtolahti* [Pyhäjärvi], *Vuohtolahti* [Kiuruvesi], *Vohtenoinen* [Hämeenlinna] (NA).

Vastaavuuksia Karjalan tasavallassa: *Voht|ozero* ~ ka *Vuohtjärvi* [Prääsän piiri] (TKRK95; NA), *Vuhtanjogi*, *Voht|ozero* ~ ka *Vuohtjärvi* (TKRK110; NA), *Voht|ozero* ~ ka *Vuohtjärvi* [Prääsän piiri: Vieljärvi/Palalahti] (NA).

Vastaavuuksia muualla Venäjällä: *Vohta|nka* (GBO192) [Murom], *Vohte|nka* (GBO190) [Murom], *Vohtož|ka* (AKO75A1/AVO94B2) [Suhona ↔ Kostroma], *Vohtoma* (AKO16B2/AVO83B5) [Viga ↔ Suhona], *Vohtoma* (AKO83-84) [Neja ↔ Viga], *Vohtoma* (AVO65G4) [Unža ↔ Suhona], *Vohtom|ec* (AVO46V3) [Jug ↔ Suhona], *Boht|juga* (AVO39V5) [Kubena ↔ Vaga].

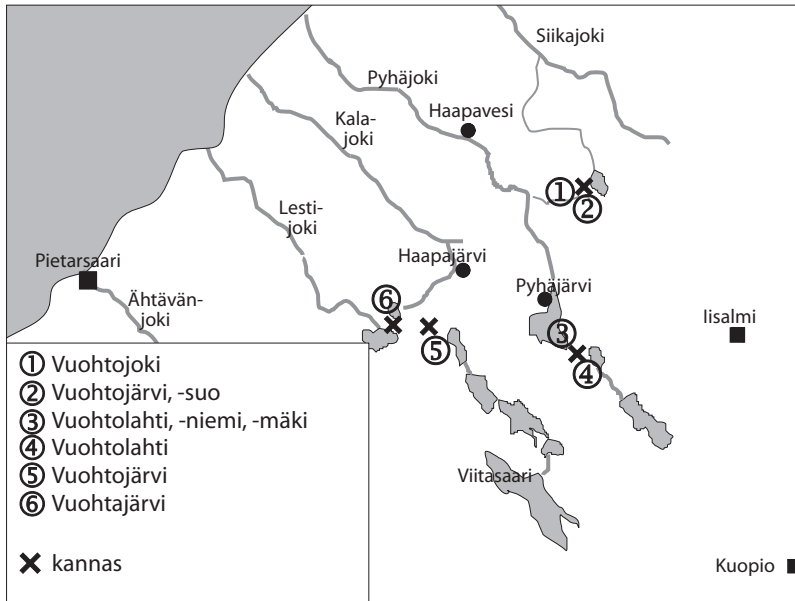
SPK (2007) esittää, että *Vuoht(V)*-nimet olisivat peräisin saamen sanasta, joka kanta-saamen tasossa palautuu asuun *vuoččō 'pitkä, kapea suo' (SPK s. v. *Vuohtajärvi*, *Vuohtomäki*; Aikio 2006: 12). Äänteellisesti selitys on moitteeton, mikäli oletetaan savolaistyyppistä adaptaatiota **-ts-* > *-ht-*. *Vuoht(V)*-järvien topografia ei kuitenkaan tue tätä selitystä. Esimerkiksi Reisjärven *Vuohtajärven* ja Pihtiputaan *Vuohtajärven* ympäristössä ei ole minkäänlaista suota. Kärsämäen *Vuohtojärvi* vuorostaan sijaitsee laajalla Vuotosuolla, joka ei ole millään lailla pitkä ja kapea, siis vuotso-mainen. Vastaavaa Karjalan Prääsän piirin *Vuoht(V)*-nimistöä ei voi selittää savolaisvaikutuksella. Livvin kielessä ei **-ts-* > *-ht-* ole mahdollinen. Sama koskee Hämeenlinnan *Vohtenoinen*-kannasta, koska hämeen murteessa **-ts-* > *-tt-*.

Suomen *Vuoht*-nimistö liittyy selkeästi kannaksiin (kartta 1). Reisjärven *Vuohtajärvi* ja läheinen Pihtiputaan *Vuohtojärvi* yhdistävät kannaksien kautta Kalajoen, Lestijoen ja Kymijoen vesistöt toisiinsa (kartta 2). Järvien välinen etäisyys tosin on nykyisin noin 15 kilometriä, mutta itse nimeämisaikaista vesireittien etäisyyttä on vaikea arvioida. Nykyinen kannas on täynnä pieniä jokia, puroja ja pikkujärviä, jotka ovat saattaneet nimeämisajankohtaisessa tilassaan kaventaa vetotaivalta merkittävästikin. Kärsämäen *Vuohtojoki* ja *-järvi* yhdistävät kannaksen kautta Siikajoen- ja Pyhäjoenvesistöalueen toisiinsa (kartta 3). Myös Pyhäjoen ja Kymijoenvesistön välisen kannaksen molemmilla puolilla esiintyy *Vuoht*-nimistöä sekä muita kannakseen viittaavia nimiä (kartta 4).⁷ Kymijoenvesistön puolella *Vuohtolahti* on *Koivujärven* lahti.⁸ Aulangonjärven ja

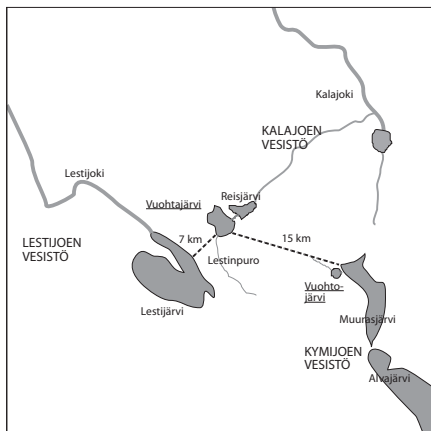
7. *Maaselänlahti* ja *Tiesuunlahti* viittanevat kannakseen ja vetotaipaleeseen.

8. Koivujärviin saattaa olla kansanetymologiaa, jolloin alkuperäinen nimi olisi liittynyt sanaan *sm koivelta* 'kulkea (hitaasti)', vi *koibalta* 'kulkea, vaeltaa' (Rahkonen & Saarikivi, julkaisematon havainto; SSA 1 s. v. *koipi*); vrt. Syvärin ja Ojatin erottavalla kannaksella virtaa *Koivyža*-joki (ALO28V2). Karjalassa Segežasta lähteen *Koivajärven* ja *Jelmozeron* väliin jää kapeahko kannas.

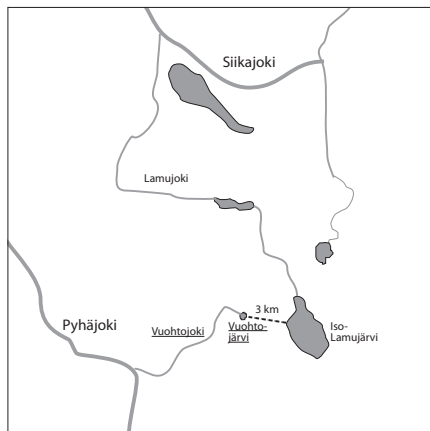
Vanajaveden erottavalla kannaksella esiintyy maastopaikan nimi *Vohtenoinen* (kartta 5). Myös *Vuohtniemi* Lappeenrannassa näyttää liittyvän tähän yhteyteen (NA).

Kartta 1.
Voht-kannakset Suomenselällä.

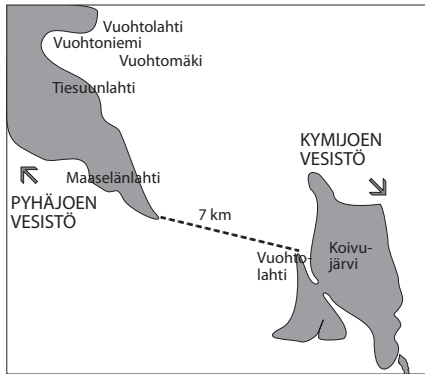

Kartta 2.
Kymijoen-, Lestijoen- ja Kalajoenvesistön kannaksen välisillä kannaksilla esiintyvät Voht-järvet (Kärsämäki).

Kartta 3.
Pyhäjoen- ja Siikajoenreitit kautta yhdistävät Vuotojoki ja -järvi (Reisjärvi, Pihtipudas).

Kartta 4.
Pyhäjoen- ja Kymijoen vesistöjen välinen kannaksen *Vuoht*-nimet (Pyhäjärvi OL, Pielavesi).

Kartta 5.
Hämeenlinnan *Vohtenoinen* Vanajaveden ja Aulangonjärven välisellä kannaksella.

Karjalassakin *Vuoht*-joet ja -järvet liittyvät kannaksiin. *Vuohtjärvi* (TKRK95) sijaitsee Suojunjoen ja Suna-joen vesireittien välisellä kannaksella. *Vuohtjärvi* (TKRK110), jonka vedet laskevat Viteleen vesistöön kuuluvaan Vieljärveen, sijaitsee vuorostaan kannaksella, jonka toisella puolella alkaa Suojunjoen vesistöalue.

Vuoht-nimistö näyttää juontuvan kantauraliin palautuvasta sanasta, jonka Sammal-lahti (1988: 536) on rekonstruoinut kantauralin tasossa asuun *ukti 'track' (ks. tarkemmin jäljempänä). Sanalla on vastineita nykykielissä vain ugrilaisessa haarassa: unkarin *út* 'tie', hantin *oyət* 'track', mansin *āxt* id. (mm. Aikio 2012: 230; Mullonen 2002: 208–215; Saarikivi 2006: 38). Keski- ja Pohjois-Venäjän nimistössä esiintyy kuitenkin laajalti kannaksiin ja vetotaipaleisiin liittyviä *Uht*- (*Uft*-), *Voht*- ja *Oht*-nimiä (mm. Mullonen 2002: 208–215; Saarikivi 2006: 38). Venäjällä nimistö viittaa siihen, että sana *Uht*/*Voht*- on kuulunut merjalais-muromalaiseen kieleen ja sen pohjoiseen (Valkeajärvi-Suhonan seudun) perifeeriseen lähisukukieleen (Rahkonen 2012: 21).

4.2 *Uht*-nimistö

Suomessa: *Uhtua* [Tervo], *Uhtipohja* [Padasjoki] (NA).

Vastineita Pohjois-Venäjällä: [Karjalan tasavalta] *Uhtuanjoki* ~ *Uhta* (TKKR21/30), *Uhta* (TKKR58), *Uhta* (TKKR69), *Uhtica* (TKKR57), *Uht|ozero* (TKKR56), [Arkangelin alue] *Uhta*, *Uht|ozero* (GUGK:Kotlas V2), *Uhta* (GUGK:OnegaA1), *Uhta* (GUGK:OnegaA4), *Bol. Uhta oz.* (GUGK:OnegaA4), *Uhtinskoe oz.* (GUGK:OnegaA4), *Uhta* (GUGK:ArkhangelskG1), [Vologdan alue] *Uhta*

(AVO13B7), *Uhtoma* (AVO91B4), *Uhtomica* (AVO36V1), *Uhtomka* (AVO34B2), *Uhtomka* (AVO17G4), *Uhtomka* (AVO27A5), *Uhtomjarskoe oz.* (AVO32V1).

Tervon *Uhtua* saattaa liittyä *Viitajärvi-* ja *Saarinen-järvien* väliseen kannakseen.⁹ Padasjoen *Uhtipohja* sijaitsee Kotuksen nimiarkiston (NA) mukaan jossakin Auttoisilla, mutta haastattelemani nykyauttoislaiset eivät ole tunnistaneeet paikkaa. Auttoisen seutu kuitenkin sijaitsee Kokemäenjoen- ja Kymijoenvesistön vedenjakajalla, joten 'kannas' sopisi hyvin nimeämisperusteeksi.

4.3 Oht-nimistö

Suomessa: *Ohtaansalmi*, *-niemi* [Outokumpu], *Ohtuanoja* [Ruukki], *Ohtimus* [Virrat] (NA).

Karjalan tasavallassa: *Ohtanjärvi* (TKRK20) [Kalevala], *Ohta* (TKRK21) [Kalevala], *Ohta* (TKRK43) [Kemi], *Ohta* (niemi) (TKRK126) [Aunus], *Ohtoma* (TKRK88) [Vodla], *Ohtoma*; *Verh. & Niž.* (TKRK101) [Vodla], *Ohtom|ozero*; *Verh. & Niž.* [Vodla].

Syvärin vesistöalueella: *Ohtoja* (MAG24), *Ohtarv* (MAG83), *Ohtui* (MAG86), *Ohta* (MAG88), *Ohtega* (MAG104).

Muu Venäjä: *Ohtomica* (GUGK:KotlasV6) [Njandoma], *Ohtonga* (GUGK:KotlasV4) [Kargopol'], *Ohtoma* (GUGK:KotlasA8) [Pinega], *Ohtoma* (GUGK:KotlasB10) [Pinega].

Suomessa on kahden- tai jopa kolmenlaisia *oht*-nimiä, mikä tekee niiden etymologioinnin hankalaksi. Jotkin savolaismurteisiin liittyvistä *oht*-nimistä epäilemättä palautuvat sanaan 'karhu' smSavo *ohto* ~ sm *otso*. Savolaismurteiden alueella jyrkkien rantojen ollessa kyseessä on lisäksi nimetty vesiä sanan smSavo *ohta* ~ sm *otsa* perusteella (ks. SPK s. v. *Ohtaansalmi*). Sellaisia ovat esimerkiksi Puolangan *Ohtalampi*, jonka itäranta *Ohtakulju* kohoaa jyrkästi yli 30 metriä vedenpinnan yläpuolelle, ja Lieksan *Ohtalampi*, jonka itäranta rajoittuu korkeaan ja jyrkkään *Ohta-vaaraan*.

Jotkin *ohta*-nimet on kuitenkin nimetty ilmeisestikin kannaksen tai vetotaipaleen perusteella. Näitä ovat muun muassa *Ohtaanniemi* < *Ohtamanniemi ~ vuodelta 1683 *Ohtamanniemij* (SPK s. v. *Ohtaansalmi*) [Tuusniemi], *-salmi*, *Ohtuanoja* [Ruukki] ja *Ohtimus* (niemi) [Virrat]. *Ohtaanniemen* voi ylittää vesiteitse siten, että Iso-Vuorisen ja Iso-Kankaisen väliin jää kapeahko kannas (kartta 6). *Ohtaansalmi* on ilmeisesti saanut nimensä niemen mukaan (vrt. SPK s. v. *Ohtaansalmi*). Näin ollen niemen luonnollinen nimeämisperuste on 'kannas, taipale', jollain uralilaisella kielellä **ohta(ma)*. *Ohtuanoja* (kartta 7) virtaa pitkän matkan paralleelista pääjokensa, Siikajoen, rinnalla. Väliin jää

---

9. Tervon *Uhtua* saattaa olla siirtymänimi, jonka alkuperäinen esikuva on Vienan *Uhtua*.

suhteellisen kapea (1,5–2 km) kannas. *Ohtimus* on niemi, jonka voi ylittää kapean veto-
taipaleen kautta (kartta 8). Tähän yhteyteen voisi vielä lisätä Hämeenlinnan (ent. Kal-
vola) *Ohtinen*-asutusnimen. Ohtinen sijaitsee Lontilanjoen ja Tarpianjoen latvojen vä-
lisellä kannaksella.

Kartta 6.
Ohtaanniemi (Ohtamaniemij v. 1683), Ohtaansalmi (Tuusniemi).

Kartta 7.
Ohtuanoja Ruukissa.

Kartta 8.
Ohtimus (niemi), Virrat.

Ohtaanniemi-nimen vanhoissa asiakirjoissa esiintyvä *Ohtama*-asu liittää sen Äänisen ja Onega-joen vastaavaan *Ohtoma*-nimistöön. Venäjällä Pinega-joen vesistöissä virtaa *Ohtoma*-joki, joka kapean kannaksen kautta yhdistää Pinegan latvat Dvina-jokeen: Pinega ← Ohtoma ← kannas → Verhnyj Tojma¹⁰ → Dvina. Taipaleentauksen tärkeimpiin kuuluva vesireitti yhdisti Onega-joen ja Dvinan: Onega ← Moša ← Ohtomica ← kannas → Puja → Vaga → Dvina.¹¹ Nämä ja useat muutkin esimerkit todistavat johonkin uralilaiseen kieleen kuuluneesta maastoappellatiivista *ohta 'kannas, taipale' < kantaurali *uktj (ks. Saarikivi 2006: 38).

Irma Mullonen (2002: 214) katsoo Karjalan *uht*-nimistön olevan peräisin jostain kadonneesta ylävolgalaisesta kielestä, jota puhuttiin ennen itämerensuomalaistumista. Tähän näkemykseen on helppo yhtyä nimityypin levikin perusteella, koska sen jatkumo Ylä-Volgalta on katkeamaton. *Oht*-nimistö näyttää esiintyvän samanlaisessa funktiossa vetotaipaleitten ja kannasten yhteydessä.

Koska keskenään erilaiset *oht*-, *vuoh*- ja *uht*-nimikannat ovat kaikki johdettavissa yhteisestä originaalista < *uktj (Sammallahti 1988: 536), voi niiden varioinnin selittää siten, että nimen taustalla oleva sana on jossain vaiheessa adaptoitu eri kielisiin tai ne heijastavat alkuaankin kolmea erilaista kielellistä lähdetä. Pohjois-Venäjällä esiintyy sekä *uht*- että *oht*- ja *voht*-nimistöä. *Uht*-hydronyymit ovat erityisen tyypillisiä kronikoiden määrittelemällä merjalaisseudulla Jaroslavlin ja Kostroman alueilla sekä pohjoisempina Vologdan ja Arkangelin alueiden länsiosissa. *Oht*-hydronyymit sijaitsevat erityisesti Syvärin ja Äänisen vesistöalueilla sekä Arkangelin alueella. Karjalan tasavallassa ja Suomessa esiintyy kaikkia kolmea varianttia (ks. kartta 9).

Äännehistoriallisesti *uktj > ims *ohta* tai *vuoh*ta ei ole mahdollinen. Itämerensuomalainen äänneilmaisesti säännönmukainen vastine olisi *uksi* : *uhden*. Aikio (2012: 230) esittää, että parhaimmillaankin ugrilaiskielten valossa sana voidaan palauttaa kantauraliin asussa *(*V*)*k*ti. Hän kuitenkin huomauttaa, että mikäli nimistössä esiintyvä *Uht*-todella on ugrilaisissa kielissä esiintyvien sanojen vastine, voidaan kantauralilaiseksi asuksi rekonstruoida *ukti. Toisaalta mikäli toisen tavun vokaali onkin ollut *a* (vrt. UEW s. 540), kehityskulku olisi äänneilmaisesti ollut *ukta > ims *uhta*. Tosin UEW on edellyttänyt myös metateesia rekonstruoiden kantauralin sanaksi *utka 'spur'. Joka tapauksessa nimityypin *Uht(V)*- levikki ei kuitenkaan viittaa itämerensuomalaiseen lähtökohtaan. Itämerensuomalainen tausta edellyttäisi nimityypin esiintymistä Suomessa niin sanotun rannikkokulttuurin alueella ja Virossa (ks. kartta 9).¹² Näin ei kuitenkaan ole.

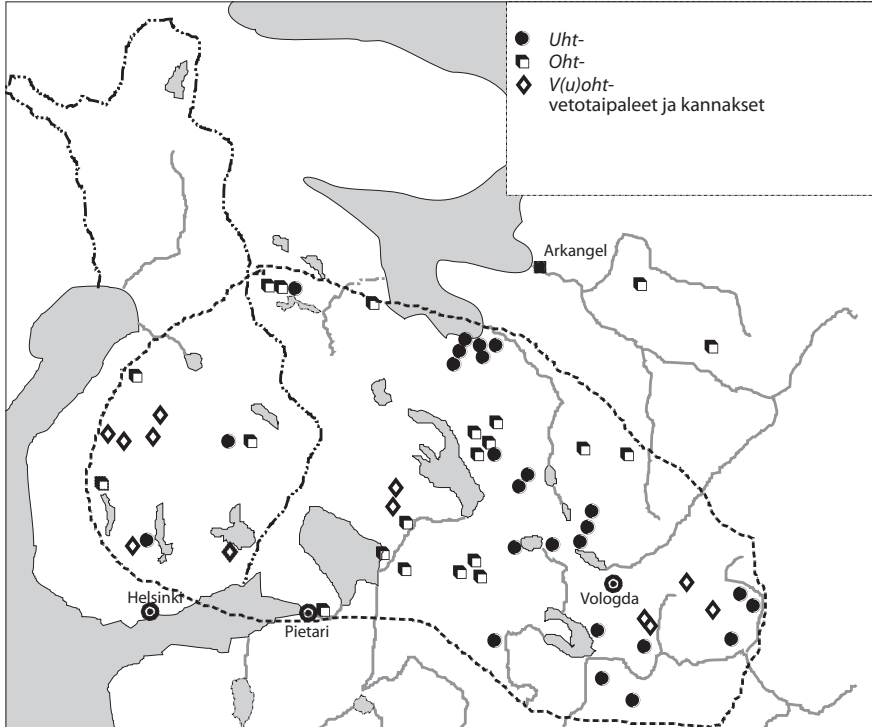
Saameen liittyvä kehitys on vaikea selittää konsonanttiyhtymän *-*kt*- > -*ht*- tähden muutoin kuin itämerensuomalaisen adaptaation kautta. Kantauralin *uktj tulisi edustua kantasaamessa asussa *okte ja vaihtoehtoinen *ukta > ksa *oktē. *Oht(V)*-nimistö esiintyy säännöllisesti -*ht*:llisena kaikkialla Suomessa sekä Pohjois-Venäjällä. Konsonanttiyhtymää

10. Myös nimen *Tojma* merkitys on 'kannas, vetotaival' (Rahkonen 2009: 184). Se on luultavasti peräisin permiläiskielistä: *Tojma* ~ udm *Tujmj*; vrt. udm *tuj* 'tie' < *taj-; ?sm *taipale*, *taival*. Ala-Kamalla *Tojma*-joki virtaa *Ohtuanojan* tavoin paralleelista Kaman rinnalla siten, että väliin jää kapeahko kannas.

11. Nuoli → kuvaa joen virtaussuuntaa.

12. Virossa esiintyy asutusnimi *Uhtna* [Kundan alue Virumaalla] ja järven nimi *Uhtjärv* [Antslan alue Võrumaalla], mutta niiden taustalla lieenee joko viron kielen murrasana *uhta* mm. 'kaski' ~ sm *huhta* (SSA 1 s. v. *huhta*) tai sana vi *uhtuda* 'huuhtoa' (SSA 1 s. v. *huuhtoa*), vrt. suomen *Liko*-järvet ja -lammet. Nämä virolaiset nimet eivät topografisesti mitenkään liity kannaksiin.

-*ht*- ei voi laajan säännöllisyytensä tähden pitää johonkin saamelaiskieleen kuuluvana kantasaamen jälkeisenä erilliskehityksenä, kuten esim. sa *kyehti* < ksa *kōktē 'kaksi'. Nykykielissä vain itämerensuomessa ja joissain saamelaiskielissä esiintyy **-kt-* > *-ht-*. Nimistö todistaa vastaavasta äänteellisestä kehityskulusta **-kt-* > *-ht-* myös kronikoiden merjalaisalueilla muinoin puhutussa kielessä.¹³ Merjalaisalueella esiintyy yleisesti veto-*taipaleisiin* ja kannaksiin liittyviä *Uht*-hydronyymejä (kartta 9).

Kartta 9.
Uht-, *Oht*- ja *V(u)oht*-kannasten ja vetotaipaleitten levintä.

4.4 *Vieks*-, *Viiks*-, *Vääks*-välijoet

Suomessa ja luovutetussa Karjalassa: *Vieksijoki*, *Ala-Vieksijärvi* [Ilomantsi], *Vieksinjoki* [Kuhmo], *Vieksinkijärvi*, *Viiksimojärvi*, *-joki*, *Viiksanlahti*, *Viiksinsekä* (NA).

Karjalan tasavallassa: *Vikšalampi* (TKRK83), *Vikšezero* (TKRK84), *Vikšitsa* (TKRK96), *Vikšozero* (TKRK83), *Vikšrečka* (TKRK84), *Viksozero* (TKRK13), *Viksozero* (TKRK34), *Vikšrečka* (TKRK34), *Viksenda* (TKRK116), *Vikša* (TKRK67), *Vikšozero* (TKRK67).

13. Mahdollisesti merjassa **-kt-* > **-χt-*, jossa *χ* on saattanut olla hälyisämpi kuin *ims h*.

Syvärin vesistöalue: *Vekša* ~ *Vikša* (MAG87), *Vikšenga* (MAG104).

Vologdan alueella: *Veksa* (AVO77B5), *Veksa* (AVO81G5), *Vekšenskoe oz.* (AVO25V5), *Vekšen'ga* (AVO80A2).

Jaroslavl lin alueella: *Veksa* (AJO82A4/95B1), *Veksa* (AJO102A2), *Veksa* (AJO108A4/114A1), *Veksa* (AJO110A2) ja Kostroman alueella: *Veksa* (AKO54), *Veksa* (AKO102–103), *Veksa* (AKO124A2), *Veksa* (AKO149A1).

Keski-Venäjällä *Veks-* ~ *Vëks-*joet ovat säännönmukaisesti kahden veden välisiä välijokia, jotka useimmiten yhdistävät järven ja suuremman joen (mm. Ahlqvist 2001: 458; Mullonen 2002: 290–293).¹⁴ Mullonen (mp.) on liittänyt Syvärin, Äänisen ja Laatokan alueen *viks-/š-*, *vieks-*nimet Ylä-Volgan *veks-*nimistön yhteyteen. Samanlaisia jokien nimiä samanlaisessa funktiossa esiintyy myös Suomen puolella (NA): *Vieksi-joki*, *Ala-Vieksijärvi* ~ *Weexijärvi* (Hällström 2005 [1799]) [Ilomantsi], *Ylä-* ja *Ala-Vieksi*, *Vieksinjoki* [Kuhmo] (ks. kartat 12–13). Näyttää ilmeiseltä, että merjalaisalueiden *veks(V)-* ja Suomen *vieksi-*nimet palautuvat samaan kantasanaan kuin komin sana *vis* 'välijoki'; *vis* < *visk < **viks(V)* (ks. Lytkin & Guljaev 1999: 58 s. v. *buc*; Mullonen 2002: 291). Räisänen (2003: 142–143) on verrannut Kuhmon Vieksiä inarinsaamen sanaan *vieksä* 'voimakas'. Nimeämisperusteena määräiteosa 'voimakas' olisi hyvin epätavallinen ja näin ollen epäuskottava.

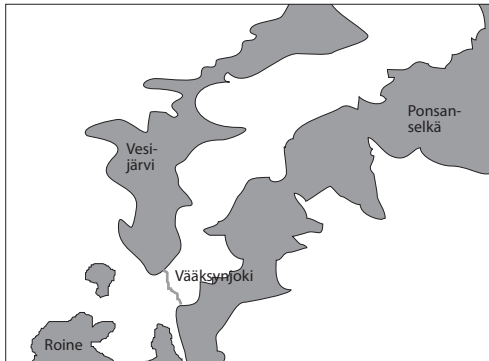
Topografian kannalta näyttää ilmeiseltä, että samaan motivaatioon pohjautuvat myös sellaiset nimet kuin *Vääksy* ~ vuodelta 1491 *Wäksy|ström* (SPK s. v. *Vääksy* 1) [Asikkala], *Vääksy* ~ vuodelta 1405 *Vexö(ö)* [Kangasala], *Viiksimo(järvi)*, *-joki* [Kuhmo] (ks. kartat 10–11 ja 14–15). Karjalankannaksella Suvannon ja Vuoksen välinen kapeikko oli joskus ilmeisestikin nimeltään *Viiksa*. Sen kohdalla olevan Suvannon lahden nimi on nimittäin vuoteen 1944 asti ollut *Viiksanlahti*.

Vääksyn rinnastaminen *Vieksi-* ja *Viiksi-*nimiin voi tuntua äänteellisesti hankalalta. Joka tapauksessa vanha oletus, jonka mukaan nimi juontuisi ruotsalaisesta kaupungin nimestä *Växjö*, on äärimmäisen epätodennäköinen (ks. SPK s. v. *Vääksy* 1 ja 2 lähteineen). *Vääksyn* kartano tosin oli 1500-luvun alusta *Wäxjöstä* kotoisin olevan Westgötasuvun rälssitilana. Kuitenkin nimi *Wexö* esiintyy asiakirjalähteissä jo vuonna 1405 ja Asikkalan *Vääksynjoki* esiintyy asiakirjoissa jo vuonna 1491 asussa *Wäksyström* (mp.). SPK:n viittaukset nimen siirtymiseen *Växjöstä* ruotsalaisten kauppiaiden mukana ei ole uskottava väite. Miksi hämäläiset tai heitä ennen mahdolliset saamelaiset paikalliset asukkaat olisivat omaksuneet ruotsalaisen kaupungin nimen oman seutunsa nimistöönsä? Joka tapauksessa Asikkalan ja Kangasalan *Vääksynjoet* ovat topografisesti identtisiä tyyppillisiä välijokia (kartat 10–11). Lieneekö sattumaa, että kummankin *Vääksynjoen* lähdejärvi on nimeltään *Vesijärvi*. Tämä johtaa kysymään, voisivatko *Vesijärvet* olla kansanetymologiaa: *Vesijärvi* < *Veksijärvi.

14. Jaroslavl lin alueella: *Veksa* (AJO82A4/95B1), *Veksa* (AJO102A2), *Veksa* (AJO108A4/114A1), *Veksa* (AJO110A2); Kostroman alueella: *Veksa* (AKO54), *Veksa* (AKO102–103), *Veksa* (AKO124A2), *Veksa* (AKO149A1).

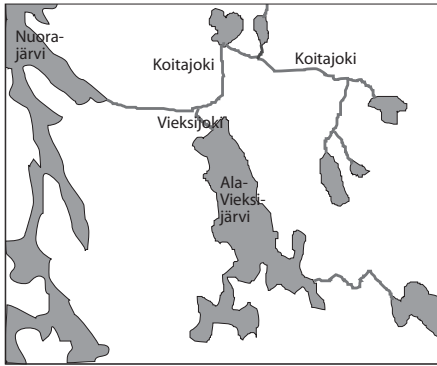
Kartta 10.
Asikkalan Vääksynjoki ~ Wäksy|ström v. 1491.

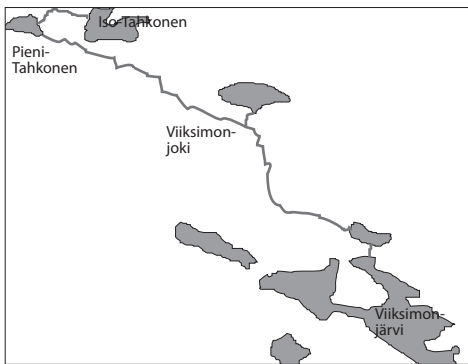
Kartta 11.
Kangasalan Vääksynjoki.

Kartta 12.
Kuhmon Vieksinjoki ja Vieksi-kapeikot.

Kartta 13.
Vieksijoki ja Vieksijärvi (Ilomantsi/Suojärvi).

Kartta 14.
Kuhmon Viiksimo.

Kartta 15.
Suvannon Viiksa.

On todettava, että eri nimivariantit sisältävät äänteellisiä ongelmia varsinkin verrattaessa niitä komin sanaan *vis* < *visk < *viks(*V*) (ks. Lytkin & Guljaev 1999: 58 s. v. *buc*). Nimet varioivat osittain samalla tapaa kuin jäljempänä tarkemmin esitetty *Kemijärvi* ~ *Kiemiträsk* ~ *Kiimjauri/Kiimjaure* (Sjögren 1861: 65, 104, 109, 128).

Vanhan kirjasuomen sana *vieska* 'watudrag, watugang ner åt ifrån forssen, strömfall' (Ganander 1997 [1787]: 1115), joka on koskiin liittyvä vesistötermi, saattaa olla samaa alkuperää. Arkangelin alueella esiintyy lisäksi venäjän murren *виска* (Dal' 1 s. v. *биска*; Saarikivi 2004a: 196 lähteinen). Ainakaan Kalajoen varrella sijaitsevat paikan-nimet *Ala|vieska* ja *Yli|vieska* eivät kuitenkaan viittaa siihen, että *vieska* olisi merkitykseltään sama kuin *vieksi* 'kahta vedenkokuumaa yhdistävä välijoki' (ks. SPK s. v. *Ala-vieska* lähteinen). Sen sijaan *Alavieska* ilmeisesti liittyy Haarakoskeen ja *Ylivieska* Hamarinkoskeen Gananderin antaman sanan merkityksen mukaisesti. *Vieska*-sanan palautuminen samaan kantasanaan kuin *vieksi* edellyttää metateesia ja merkityksen-siirtoa.¹⁵

4.5 Suont-nimistö

Suomessa: *Suontee* [Joutsa], *Suontienselkä* ~ *Suonteenselkä* [Suonenjoki], ?*Sonna-nen* [Heinola], *Sontanen* [Jaala] (NA).

Karjalassa: *Sondala*, *Sondal'skaja guba* [Paatene] (TKRK64/73), *Sundam|ozero* [Louhi] (TKRK25).

Pohjois-Venäjällä: *Sondal* ~ *Sondaljogi* ~ *Sondaloja* [Ojatin latvavesiä] (MAG43), *Sondaljärv*, *Sondaloja* [Ojatin latvat] (MAG39), *Sondola*; *Bol.* & *Mal.* [Kenozero] (GUGK:OmegaE6), *Sonduž|koe ozero*, *Sond|uga* [Vagan latvavesiä] (GUGK:KotlasG7/AVO41), *Sondol'skij* [Sudan latvavesi] (AVO30B2), *Sonduš|ka* [Sokol'skij] (AVO60A3), *Sondol|ovo* (asutus) [Danilov] (AJO37A3), *Sondol|ovo* (asutus) [Danilov] (AJO54A2), *Sondo|ba* (maasto) [Čuhloma] (AKO53B3), *Sondoga* [Galič] (AKO109A3).

Nimi *Sonnejoki* (nyk. Suonenjoki) esiintyy asiakirjoissa jo vuonna 1415. Nimi *Suontee* esiintyy asiakirjoissa vuonna 1468 asussa *Sondewattnet* ja *Suontienselkä* asussa *Sondie* vuonna 1556. (SPK s. v. *Suonenjoki*, *Suontee*, *Suonteenselkä*.)

Suomalaisen paikannimikirjan kirjoittajat jättävät *Suont*-nimien etymologian avoimeksi. Heistä Manni-Lindqvist (2007) epäilee nimeämisen taustalla olevan järven kaartuvan muodon (ks. SPK s. v. *Suontee*, *Suonteenselkä*). Mullonen (2002: 264) on arvellut nimen mahdollisesti palautuvan ksa sanaan *sōnte 'leikata auki' (Lehtiranta 2001: 126). Nimeämisperusteena tämä vaikuttaa hyvin epävarmalta.

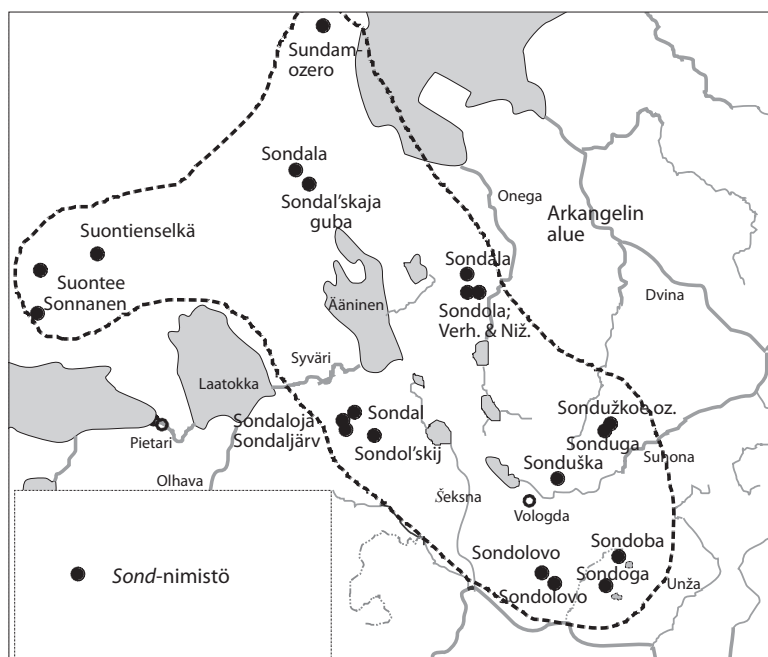
Näyttää siltä, että nimikanta *suont*- palautuu asuun *sonta, jota voisi verrata karjalan sanaan *sonto* 'käyrä' (ks. jäljempänä). Suomalaiset *Suontee* ja *Suontie(n selkä)* ja sii-

15. Vastaavanlainen metateesi -*ks*- ~ -*sk*- esiintyy esimerkiksi sanassa *sääski* ~ KaakkHäme *sääksi*, ka *seäksi*, ve *säsk*, *säks* 'hyttynen' (SSA 3 s. v. *sääski*).

hen liittyvä *Suonenjoki* < *Suonteenjoki ovat ilmeisesti käyneet läpi kantasaamelaisen adaptaation *sonta > ksa *suontē. Karjalan tasavallan järven nimi *Sundom(ozero)* on ilmeisesti < *Suontoma; ven. adapt. *сундом*, jossa diftongi -uo- säännönmukaisella tavalla on substituutunut *u*:na; vrt. *Suomi* > *Сумь*.

Suontee-nimien taustalla voisi siis olla sana **sont(V)* 'käyrä, kaareva' ~ ka *sonto* 'kaareva, käyrä, ly *soñdīstunnu* 'vääristynyt (puu)', sm *sonnus* (SSA 3 s. v. *sonnustaa*) < *sontus 'helma'. Komissa esiintyy sana *suntola* mm. 'vino' (SSKD s. v. *сунтола*), joka komin kielessä vieraan -nt-konsonanttiyhdyntänsä tähden näyttää lainasanalta. Mahdollisesti tähän voisi liittyä myös maril *šund|aš* ?? < **sont-* (liejusta, hiekasta, sumusta) 'painua', 'laskeutua' (SMJ 9 s. v. *шунд|аи*), mikä kylläkin semanttisesti on hiukan kaukaa haettava.

Topografialtaan kaarevia vesiä ovat ainakin jo edellä mainitut Suomen *Suontee*-järvet ja Karjalan *Sundomozero*.¹⁶ Myös Heinolan *Sonnanen*-järveä (?*sonna-* < **sonta-*) voi pitää käyränä vetenä. Jokien kaarevuudesta on vaikea sanoa mitään, sillä lähes kaikki joet mutkittelevat enemmän tai vähemmän. Vologdan alueen *Sonduga-järven nykyinen muoto ei ole kaareva tai käyrä. Mikäli järven soistuneet rannat olivat nimeämisen tapahtuessa osa järveä, oli se aiemmin muodoltaan hyvinkin kaareva. Nimeämisperusteena 'käyrä, vääriä' on joka tapauksessa hyvin yleinen niin suomalaisessa (Kiviniemi 1977, 1990: 184–185) kuin venäläisessäkin nimeämistraditiossa (ks. *кривая-*, *кривое-* ja *кривой-* nimet 'käyrä-'; GBO s. 337–338).

Kartta 16.
Suont-, Sond-nimistö.

16. *Suontieselkä* on "väärävesi", mikäli mukaan luetaan siihen liittyvä *Paasvesi*.

Sond-hydronymien levintä näyttää sellaiselta (kartta 16), että ne ovat ensisijaisesti peräisin Pohjois-Venäjän järviceudulla muinoin puhutusta substraattikielistä. Kyseen ei voi tulla Mullosen (2002: 228–290) esittämä ”parasamelainen” kieli, koska *Sond*-nimistö ulottuu etelässä liian kauas aina Jaroslavl’n ja Kostroman alueille asti ja koska saamesta ei löydy minkäänlaisia sanavastineita.¹⁷ Itämerensuomalainen lähtökohta ei sekään ole luultava, koska sana *ka sonto*, ly *sondištunnu*, (Jusl 1745) *sonnus* esiintyvät kapea-alaisesti vain vanhassa kirjasuomessa, karjalassa ja lyydissä – ei siis nykymurteissa (ks. SSA 3 s. v. *sonnustaa*). Myöskään **sont(V)*-nimistön levintä ei tue itämerensuomalaista lähtökohtaa.

4.6 Kemijoet

Karjala: *Kemi* ja *Tširkka-Kemi*.

Muulla Venäjällä: *Kem’-ozero* (PKOP₄₀; MAG₄₈), *Kem|ka* (ANO₃₉V₄/ATO₃₆B₂), *Kema* (AVO₁₃G₅), *Kema* (AVO₆₆V₂), *Kema* (AVO₉₂V₁), *Kemas* (WRG II 304: Shenkursk, Archangel’sk), *Kemka* (ALO₇₉A₅), *Kemnica* < **Kemna* (AJO_{8A}1), *Kemenka* (WRG II 304: Peterhof, Petersburg).

Suomen *Kemi* mainitaan asiakirjalähteissä erilaisissa ortografisissa asuissa jo hyvin varhain: *Kijm* vuonna 1386, *Kym* vuonna 1443, *Kem sokn* vuonna 1445, *Kimi sokn* vuonna 1490 (SPK s. v. *Kemi*). Nimi *Kemi* on useisiin vanhoihin karttoihin merkitty asuissa *Chim* vuonna 1579 ja vuonna 1595, *Kimi* noin vuosina 1662 ja 1772 (mp.). Sjögren (1861: 104, 109) on merkinnyt muistiin sellaisia asuja kuin *Kiemiträsk*, *Kiemief* ’Kemijärvi, -joki’ ja saamelaisasuisen *Kiimjauri/Kiimjaure* ’Kemijärvi’ (Sjögren 1828: 65, 1861: 128). Pohjois-Venäjällä esiintyy suhteellisen runsaasti *Kem(V)*-vesistönimiä, pääasiassa jokia (kartta 17). Monet *Kem(V)*-joista ovat verrattain suuria: (Lapin) Kemijoki, (Vienan) Kemi ja Tširkka-Kemi, Valkeajärven Kema.

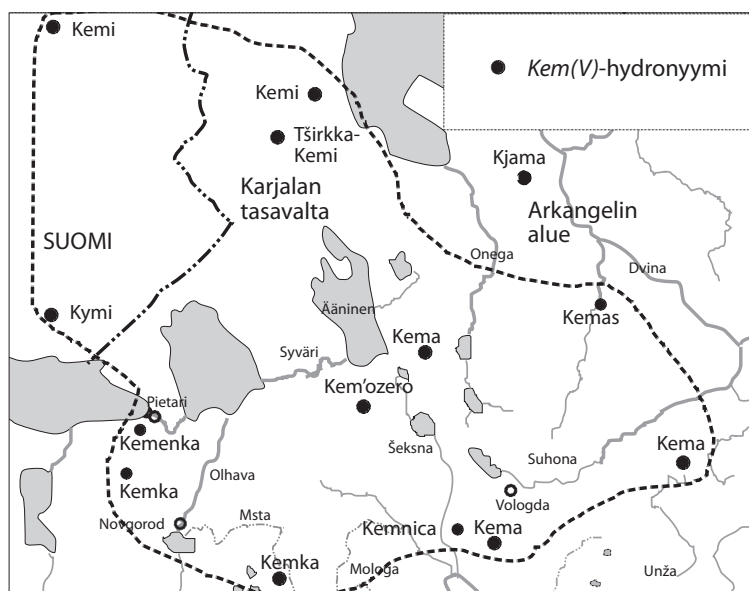
Kuten jo edellä totesin, on nimet *Kemi* ja *Kemijoki* johdettu satahämäläisestä murre-sanasta *kemi* mm. ’keto’ (SPK s. v. *Kemi* ja *Kemijärvi* lähteineen). Kyseisen nimityypin levintä jo yksinäänkin todistaa tätä selitysmallia vastaan ja tekee mahdottomaksi hyväksyä sata-hämäläisen etymologisen lähtökohdan.

Kem(V)-nimistön taustalla saattaa olla kantasana, johon myös joennimi *Kama* palautuu. Jotkut tutkijat ovat katsoet sanojen udm *kam*, sm *kymi* ja komi *Komi* liittyvän yhteen (ks. Lytkin & Guljaev 1999: 132 lähteineen).¹⁸ Mikäli kantapermiläinen sana on ollut **kam*, voi sen palauttaa suomalais-permiläisen kantakielen tasolla asuun **käme* (Sammallahti 1988: 527–531). Ensitavun **ä* ei äännehistoriallisesti voi olla > *ims e*. Sen sijaan varhaiskantasaamessa **ä* > **e* on mahdollinen (Korhonen 1981: 88). *Kem(V)*-nimistö kuitenkin on muinaisia saamelaisalueita eteläisempi (Saarikivi 2004b), eikä sanalle *kemi* löydy nykyisistä saamelaiskielistä vastineita, joten *Kem(V)*-nimistö lienee peräisin joltain *x*-kieliseltä väestöltä. Arkangelin alueella Dvinan vesistöissä virtaa joki

17. Termi ”parasamelainen” on lainattu seuraten Saarikiveä (2004b: 188–189).

18. Komit mitä varmimmin saapuivat nykyisille asuinsijoilleen Kamalta.

nimeltä *Kjama* [Кяма] ?< *Käme, joka voi sekin liittyä tähän yhteyteen. Arkangelin alueella on nähtävästi puhuttu jotain tuntematonta arkaaista uralilaista kieltä (Saarikivi 2006: 56; Matveev 2004: 232–242), jossa sana *käme ’joki’ on saattanut esiintyä.

Kartta 17.
Kem(V)-hydronymit.

Olettaisin suomalaisen nimen *Kymi* olevan *Kemi*-nimen variantti lähinnä semanttisista syistä. Myös Sirkka Paikkala (ks. SPK s. v. *Kemijärvi*) on viitannut tähän mahdollisuuteen. On mahdollista, että itämerensuomalaisessa kieliympäristössä vokaalin *e yllistyminen on johtunut vokaalin asemasta labiaalikonsonantin edellä, esimerkiksi balttilaislainoissa **kepta-* > vksm *küpte* ’kypsa’, liet *kepüre* ~ sm *kypärä* (SSA 1 s. v. *kypsa*, s. v. *kypärä*). Koivulehto (1987: 36–37) on pitänyt mahdollisena, että Kymijoki on saanut nimensä germaanisesta originaalista suualueensa helppopääsyisen satamapaikan mukaan < kgerm **kwēmja-* ’helppopääsyinen’. Tällainen nimeämisperuste suuren joen ollessa kyseessä on harvinainen. Joen ruotsinkielinen nimi *Kymmene* saattaa palautua suomenkieliseen genetiiviin *Kymen-*. *Kymenvirta* on virran nimi sen yläjuoksulla (SPK s. v. *Kymijoki*). Lahdessa (Nastolassa) sijaitseva *Kymijärvi* on nimestä päätellen katsottu muinoin joen lähdejärveksi. Vesiyhteys on kapea, mutta yhä olemassa. Tämä heikentää entisestään joen suualueen mukaan esitettyä etymologiaa. Johan Schalin (2012: 389–398) kylläkin katsoo ruotsinkielisen asun juontuvan sanasta *Kymiminne* ’Kyminsuu’. Tällöinkin nimikannaksi jää kuitenkin *Kymi*. Ensivavun etuvokaali saattaa siis varioida *e* ~ *y* ~ *i(i)* ja jopa *~ie* viitaten substraattikieliseen originaaliin.¹⁹

19. Osa eroavuuksista saattaa johtua vain varhaisten kirjurien horjuvasta tavasta merkitä muistiin epäruotsalaisia nimiä. Sjögrenin muistiinpanoja voi kuitenkin pitää ortografialtaan luotettavana.

4.7 Yhteenveto

Topografisin perustein voi väittää, että Suomen alueella muinoin asune(id)en *x*-kielis(t)en populaatio(ide)n kielessä tai kielissä on ollut Keski- ja Pohjois-Venäjänkin nimistössä yleisesti esiintyvät maastoappellatiivit, jotka voidaan palauttaa suomalais-permiläisen kantakielen tasossa asuihin < *ukti 'kannas, taipale' ja < *veksi tai *viksi 'välijoki'. Se, että edellä mainituista sanoista johdetuilla nimillä on useita erilaisia äänteellisiä variantteja, on vaikeasti selitettävissä siten, että variantit olisivat suomen tai saamen kielestä kadonneita muinaissanoja – varsinkin, kun variantit muodostavat yhtenäisiä alueellisia kokonaisuuksia (kartta 24). Äänteellinen vaihtelevuus voi näin ollen selittyä kantasanan myöhemmällä murteutumisella tai erilaisilla adaptaatioilla. Varianttien runsaus saattaa viitata substraattilähtöisyyteen (Saarikivi 2006: 15; Salmons 1992: 267). Tietysti voi topografisesta yhtäläisyydestä huolimatta väittää, ettei kyseessä ole variointi vaan että taustalla on erimerkityksisiä sanoja. Mielestäni sellainen väite on lähinnä juuri topografisista syistä kuitenkin tässä esitettyä selitystä heikommalla pohjalla.

Nimien levintä on erittäin epätämperensuomalainen eikä ulotu Viroon tai Etelä- tai Länsi-Suomen rannikkokaistalle. Kaakkoisilta osiltaan nämä nimityypit sijoittuvat muinaismerjalaisille alueille eivätkä siis vastaa tähänastisen tutkimuksen oletamaa kantasaamenkaan puhuma-aluetta.

Suont-, *Sond-* sekä *Kem(V)*-nimillä on samanlainen levikki kuin edellä esitetyillä *Uht-*, *Oht-*, *Vuoht-* sekä *Veks-*, *Vi(i)ks-*, *Vieks-* ja *Vääks-*hydronyymeillä. Näin ollen on perusteltua olettaa niiden palautuvan samaan yhteiseen kieleen (tai sen murteisiin), josta ei ole jäänyt kielen muistomerkkejä mordvalaisalueille, Viroon eikä Suomenlahden rannikkoalueille, mutta jolla on yhteisiä piirteitä merjalais- ja muromalais-alueiden nimistön kanssa (ks. Rahkonen 2012: 19–21).

5 Järviä, joiden nimiin liittyy formantti *-ari*, *-äri*, *-ere*

Suomen alueella esiintyy joukko vanhoja järvennimiä, joita yhdistää formantti *-ari*, *-äri* ja *-ere*. Koska formantti liittyy järvien nimiin ja sen asu näyttää läheisesti muistutavan länsiuralilaisissa kielissä esiintyvää sanaa > marI *jer* L *jär*, mdE *erke* M *ärRkä*, li *jära*, ims *járve, ksa *jävřë (SSA 1 s. v. *järvi*) 'järvi', voi sen taustalla olevan kielen olettaa olleen länsiuralilainen.

Jokseenkin samanasuisia formantteja on kapealla alueella Ojatti-joen latvoilla: järvien nimet *Särg|ár* (MAG32), *Rog|ár* (MAG33,45), *Vadž|ár* (MAG34,35), *Ahv|ár* (MAG35,37), *Kill|ár* (MAG35), *Kops|ár* (MAG35), *Pik|ár* (MAG35), *Voukt|ár* (MAG39), *Voukt|ar* (MAG37,43), *Hit|ár*, *Süv|ár|järv*, *Pitk|ár*, *Ind|ár|järv*, *Kal|ár*, *Kuž|ár*, *Kurğ|ár*, *Lept|ár*, *Mum|ár*, *Must|ár*, *Om|ár*, *Pad|ár*, *Čog|ár*, *Šat|ár*, *Tukš|ár* (MAG43–47), *Kek|ár|järv* (MAG51), *Kaid|ár* (MAG53) *Ašt|ár|järv* (MAG61), *Pitt|ár|järv* (MAG85). Se, että vepsäläisalueen nimissä toisinaan liitetään sana *-järv* formantin *-ar/-är* jälkeen, viittaa siihen, etteivät vepsäläiset välttämättä aina ymmärtäneet formantin etymologista alkuperää. Siinä tapauksessa formantti voi olla varsinaista vepsäläisaikaa vanhempi, mutta nimikannoista päätellen kuitenkin itämerensuomalainen. Vastaavan-

laisia asuja Suomessa on selitetty nimen kulumisella, esimerkiksi *Kalm|ari* < ?*Kalma-järvi* (SPK s. v. *Kalmari*) ja saamen *-jár-* < *jávrrí* (Aikio 2007: 173–174). Tosin Aikion esittämät saamelaisimerkit ovat sellaisia, joissa ’järvi’-sana on nimen sisällä eikä perusosana, kuten hän itsekin toteaa.

Edellä esitettyjen Ojatin vesistöissä esiintyvien hydronymien nimikannoista suurin osa on johdettavissa itämerensuomesta, mutta jotkin saamen tapaisesta kielestä, kuten *Vadž-* < ksa **vōčō-* ’herua’ (Lehtiranta 2001: 150) tai esisaame **waćčo* ’kapea suo’ (Aikio 2006: 12) ja *Čog-* < ksa **čokke* ’latva’ (Lehtiranta 2001: 24). Melko suuri osa näistä nimistä juontuu kuitenkin ilmeisen tuntemattomasta kielestä, kuten nimikannat *Ind-*, *Mum-*, *Om-*, *Šat-*, *Tukš-* ja *Ašt-*.

Tässä yhteydessä on syytä mainita, että useilla Lapin opaakeilla suurten vesien nimillä on vastineita juuri Syvärin vesistöalueella:

Lappi: *Inari* ~ *Inder|jaur* [1593] vs. Syväri: *Indärjävrv* (MAG44)

Lappi: *Teno* < **Tänu* vs. Syväri: *Tänuš* (MAG56)

Lappi: *Muddusjävri* vs. Syväri: *Mundus* (MAG7)

Lappi: *Veahcajävri* < **Väcca-* vs. Syväri: *Vjač|ezero* (MAG19), *Vjačč|ezero* (MAG27)

Lappi: *Paadaar* vs. Syväri: *Padař* (MAG45)

Tämä suo mahdollisuuden olettaa, että yleensäkin syväriläiset nimityypit ovat saattaneet levitä Suomen alueelle aina Lappia myöten.

Seuraavassa tarkastelen joidenkin kirjallisuudessa melko usein käsiteltyjen *-ari-*, *-äri-* ja *-ere-*loppuisten nimien etymologista, topografista ja levintään liittyvää taustaa (ks. SPK:n artikkeleita). Niitä ovat *Inari*, *Ähtäri*, *Koitere*, *Syväri*. Olen esitellyt nimityyppien maantieteellisen sijainnin, varhaisemman tutkimuksen tuloksia sekä perustellut omia johtopäätöksiäni tarkastellen sekä nimikantoja että formantteja erikseen.

5.1 *In|ari*

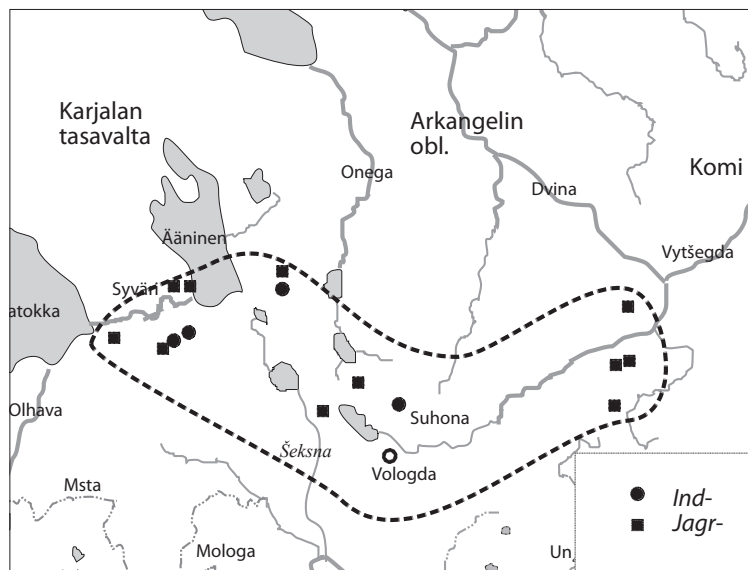
Variantteja: saI *Aanaar*, saP *Anár*, ru *Enare*, vanhat dokumentit *Inderiaur* v. 1593, *Indiager* v. 1729 (SPK 99), *Indiager* eller *Enara Träsk* (Hällström 2005 [1799]).

Samuli Aikio (SPK s. v. *Inari*) katsoo aivan perustellusti, että nimi *Inari* periytyy jostain tuntemattomasta muinaiskielestä. On erittäin tärkeää huomioida vanhojen lähteiden nykynimestä poikkeavat variantit: vuonna 1593 *Ind|er|iaur* ja vielä niinkin myöhään kuin vuosina 1729 ja 1799 *Ind|iager* (SPK s. v. *Inari*; Hällström 2005 [1799]).

Formantit *-iaur* < sa **jauri* ja *-iager*; vrt. merja **jäyra/ä* (Ahlqvist 2006: 12; Rahkonen 2011: 239–241) ovat huomionarvoisia. Suomenkielisessä nimessä *In|ari* ei jälki-komponentti *-ari* välttämättä juonnu saamen sanasta *jauri*, koska variantin *Ind|er|iaur* sekä *-er-* että *-iaur-*komponenteilla on ilmeisesti sama merkitys ’järvi’.²⁰ Tuskin saamelaiset inarilaiset olisivat toistaneet samassa nimessä kahta kertaa peräkkäin samaa saamelaista sanaa. Sen sijaan näyttää siltä, että komponentit *-er-* ja *-iager-* palautuvat yhtei-

20. Hyvin mahdollisesti kirjurien merkitsemä *-er-* ääntyy reaali kielessä *-är-*.

seen originaaliin. Variantti *-er-* vastanee nimen nykysaamelaisia jälkikomponentteja *-ár* ja *-aar* (saP *An|ár* ja saI *Aan|aar*). Syvärin vesistöalueella ja Vologdan alueella esiintyy nimien määräteosa *jagr(V)* (< *jäyrä), jonka muun muassa Mullonen (2002: 244–245), Matveev (2001) ja Saarikivi (2006: 35, alaviite 37) ovat tulkinneet merkitykseltään ’järvi’-sanaksi.²¹ *Indiager*-variantin jälkikomponentilla *-iager* ’järvi’ on siis runsaasti vastineita Syvärin vesistöalueella ja Vologdan alueella (kartta 18).

Kartta 18.

Ind- ja *Jagr-*hydronyymit Syvärin–Suhonan alueella.

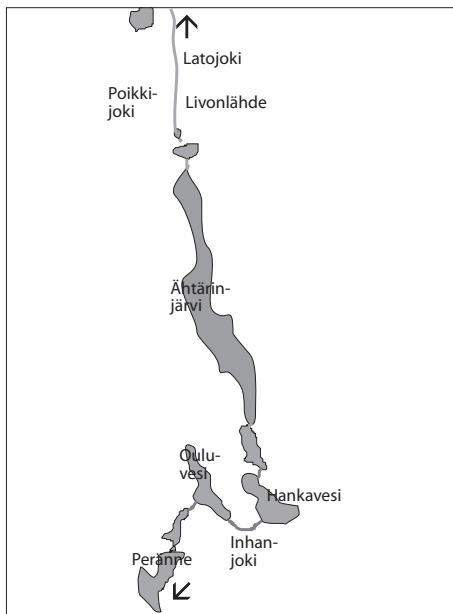
Formantin lisäksi myös nimikannalla *ind-* on useampia vastineita Syväri–Suhona-alueelta: Ojatin latvoilla Sondaljoen reitillä *Ind|är* ~ *Ind|är|järv* ~ *Индярьозеро* (MAG44) ja Šokšan reitillä *Indaz|järv* (MAG56), Vologdan alueella Suhonan vesistössä Sokol’skin piirissä joki nimeltä *Inda|sar*² (AVO60V3), Valkeajärven pohjoispuolella *Indoma|nka* (AVO13G6). Matveev (2001: 252) mainitsee pohjoisvenäläisen joen nimen *Ind|iga*. Karjalan tasavallassa Suojärven piirissä esiintyy nimi *Inda|lammed* (NA). Mahdollisesti nimi *Inari* on siis kehittynyt nykymuotoonsa alkuperäisestä asustaan **Indjäy(ə)r* ~ (vanhoissa dokumenteissa) *Indiager* kantasaamelaisen adaptaation kautta, jonka tuloksena ovat asut saI *Aanaar* ~ saP *Anár* ~ sm *Inari*.²² Nimikannan taustalla oleva sana **ind(V)*- ei juonnu tunnetuista nykykielistä.

21. Vrt. nimet *Jagra* (MAG4), *Jagro|ručej* ~ *Jagrej* (MAG6), *Jagrema* (MAG59), *Jagra* ~ *Jagr|ozero* (MAG102), *Jagrema* (AVO13A7), *Jagryš* (AVO26G2), *Jagryš|skoe boloto* (AVO36A1) (suolla on lukuisia pieniä järviä), *Jagryš* (AVO46G3) (joki virtaa järven läpi), *Jagryš* (AVO46B3), *Jagryš* (AVO56B2) (joki lähtee järvestä), *Jagryš* (AVO66A3).

22. Nimen inarinsaamelainen asu *Aanaar* tuntuisi edellyttävän kantasaamen originaalia *Ēner, kun taas pohjoissaamen *Anár* < *Ēnēr. Horjuvuus liittyy nimen adaptaatioon jostain substraattikielistä.

5.2 Ähtäri < *Ätsäri

Ähtärinjärvi on geologisesti yksi Suomen mielenkiintoisimmista. Sen vedet ovat alun perin laskeneet *Ähtävänjokea* < *Ätsävä myöten Pohjanlahteen. Geologien arvion mukaan *Inhanjoen* synnyttyä vanhalla vedenjakajalla noin 3 200 vuotta sitten (kartta 19) alkoi niin sanottu bifurkaatiovaihe, jolloin vedet laskivat kahteen suuntaan, Kokemäenjoen vesistöön ja Ähtäväjokeen. Yhteys Ähtävänjokeen katkesi noin 1 500 vuotta sitten (n. 500 jKr.). Nykyinen vedenjakaja on suurin piirtein *Livonlähteen* kohdalla (kartta 19). (Seppä & Tikkanen 2006: 89–92.)

Kartta 19.
Ähtärinjärvi.

Nimet *Ätsävä (joki) ja *Ätsäri (järvi) viittaavat muinaiseen latvajärvi- tai laskuvesisuhteeseen (Vilkuna 1951; SPK s. v. *Ähtävä* lähteineen). Näin epäilemättä onkin. Siinä tapauksessa nimet on annettu vähintään yli 1 500 vuotta sitten ennen vesiyhteyden katkeamista, jolloin nimikanta *ätsä saattaa olla jopa 2 000 vuotta vanha tai sitäkin vanhempi.

Nimikannan *ätsä- etymologia on vaikeasti selitettävissä (SPK s. v. *Ähtäri*, *Ähtävä*). Viljo Nissilä (1960: 331–334) on esittänyt, että nimi voisi juontua saP *ahcit* 'tulvia' vastaavasta sanasta. Tämä ei kuitenkaan näytä ensitavun *a*:n tähden äänteellisesti moitteettomalta ratkaisulta, koska äännehistoriallisesti nykyisaamen *a* palautuu < *e- < *i-. *Äts*-nimi on mitä luultavimmin vähintään kantasaamen aikainen (ks. edellä), joten nimen ensitavun vokaali *ä* ei voi olla kantasaamen vokaalin *e (tai sitä varhaisemman *i) vastine. *Ätsäri dokumentoituna nimenä on hyvin vanha, nimen etymologia on hä-

mära ja geologiset seikat viittaavat järven nimen *Ätsäri ja joen nimen *Ätsävä keskimmäiseen yhteyteen ennen vesiyhteyden katkeamista (n. 500 jKr.). Näistä syistä on perusteltua ottaa huomioon mahdollisuus, että nimikanta *ätsä- saattaa juontua jostain tuntemattomasta esihistoriallisesta muinaiskielestä. Topografian kannalta nimi voisi liittyä kannaksiin, mutta mitään todistetta tai rinnakkaistapauksia ei voi esittää, ellei sellaiseksi ota Kyyjärven *Ähtyrinpuroa*, joka virtaa kahden laajahkon suon välitse. Suot ovat saattaneet olla nimen antamisen aikaan matalia järviä.

Järven nimen -äri-jälkikomponentin on katsottu syntyneen nimen kulumisen seurauksena asusta *Ätsäjärvi (SPK s. v. *Ähtäri*). Kuitenkin esimerkiksi nimen asu *Etz|eri Jerfwi* vuodelta 1650 (mp.) tuntuisi viittaavan siihen, että perusosa -järvi ei ollut kullunut nimessä *Ätsäri* eikä -äri-komponentin merkitystä ole tunnustettu sanaksi *järvi*. Näin ollen on hyvinkin mahdollista, että nimen loppuosa -äri on paljon vanhempaa perua (vrt. varhaiset asiakirjanimet *Edzör* v. 1582, *Edzärö* v. 1613; mp. lähteineen).

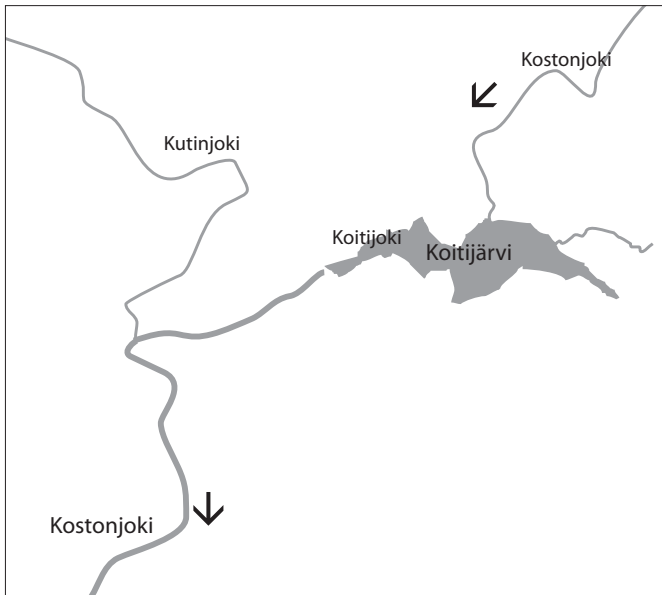
Ähtävän ruotsinkielisessä nimessä *Esse* esiintyvä konsonanttisyntymä -ss- lienee peräisin suomalaisesta substraatista (SPK s. v. *Ähtävä*), joka vastaa lähistöllä puhuttavaa Vetelin–Kaustisen murretta, jossa muun muassa *metsä* ~ *messä*, *itse* ~ *isse*, *vitsa* ~ *vissa*, vrt. paikannimi *Vissavesi* [Kaustinen] (GT2000: 107), *karissa* 'karitsa' [Kaustinen, Veteli] (ALFE 3 s. v. *karitsa*). Pietarsaaren seudulla Ähtävänjoen varsilla esiintyy ruotsinkielinen nimi *Edsev|ö* < *Ätsävä|saari, mikä osaltaan näyttäisi todistavan joen nimen vanhemmasta asusta *Ätsävä.

5.3 Koit|ere

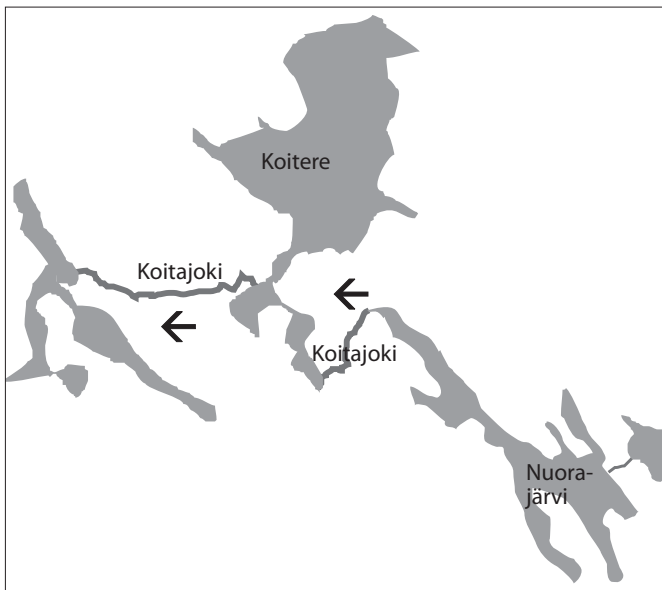
Suomessa: *Koita* (joki) (GT2000: 102–103), *Koitte|järvi* (GT2000: 60D1) [Savonlinna], *Koitelinkoski* [Kiiminki], *Koitamanniemi* [Orivesi], *Koiti|järvi*, -joki [Taivalkoski] (NA).

Mahdollisia vastineita Venäjällä: *Koiton|jarvi* ~ *Koitajärvi* (TKRK91), ?*Kojka* (AJO75), ?*Kojca* (AKO31A2), ?*Kojka* (AKO173B2), ?*Kojka* (ATO65B4), ?*Koj* (AVO56B3), ?*Koja|ra* (GBO129).

Koska joen nimi on *Koita*, voi olettaa, että järvien *Koit|ere* (GT2000: 102D2) ja *Koitt|er-er(e)*-jälkikomponentti palautuu johonkin 'järvi'-sanaan. Käsitellessään *Koit*-nimistöä SPK:n (s. v. *Koittijärvi*, s. v. *Koitelinkoski*) kirjoittajat esittävät täysin perusteita arvelun näiden nimien saamelaisperäisyydestä. Saarikivi (2006: 43) mainitsee, että Arkangelin alueen Pinegan seudulla esiintyy venäjän murrenana *коүдома* [*kojdoma*] 'kulukelpoinen suoalue', vrt. Oriveden *Koitamanniemi* (NA). Saarikivi on verrannut sitä itämerensuomen sanaan *keidas* < germ *skaidaz*. Topografisesti tämä selitys ei semanttisista syistä päde edellä esitettyihin *Koit(V)*-nimiin.

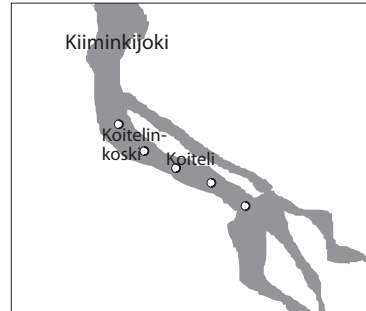
Kartta 20.
Koitijärvi (Taivalkoski).

Kartta 21.
Koitajoki ja Koitere (Ilomantsi).

Kartta 22.
Koitter-nimipesye (Savonlinna).

Kartta 23.
Koiteli-saari Koitelinkoskessa
(Kiiminki).

Periaatteessa kyseessä ehkä voisi olla kantasaamen aikainen, nykysaamesta kadonnut, mahdollisesti itämerensuomen kautta eteläsaamelaisiin kielisiin saatu vanha germaanilainen: kgerm **gaidō-* > ims **kaita* (SSA 1 s. v. *kaita*) ?> ksa **kōjtē*; vrt. sm *kaima* ~ ksa *kōjmē* (Lehtiranta 2001: 60). Koitelinkoskessa esiintyy pitkän ja kapean saaren nimi *Koiteli* (kartta 23). *Koitterjärven* (kartta 22) tapauksessa vesiyhteys on katkennut, mutta on ilmiselvästi aiemmin muodostanut pitkän ja kapean reitin nykyisten (lännessä) *Koitterlahden* ja *Koitterjärven* välillä sekä (idässä) *Koittervuoren* vieressä, missä yhä on jonkinlainen oja. 'Kaita'-etymologia sopii topografisesti kaikkiin edellä esitettyihin nimiin: Koitijärvi on pitkä ja kapea (kartta 20), ja Koitereen eteläinen lahti, jonka läpi Koita-joki virtaa, on samaten pitkä ja kapea (kartta 21). Koitterjärven muinainen sivureitti on ollut kapeikko, ja Koiteli on hyvin kapea ja pitkä saari.

5.4 Syväri [Nilsinä]

Suomessa: *Syväriinen* [Äänekoski], *Syväri* [Joensuu], *Syväri* [Leppävuori], *Syväri*; *Iso-*, *Pieni* [Soini], *Syväri* [Sulkava/Juva], *Syväri* & *Pikkusyväri* [Lestijärvi] (NA).

Vastineita Venäjällä: *Svir'*~*Syväri* (MAG1), *Süväř* (MAG34), *Süväř* ~ *Glubokoe ozero* (MAG44), *Sivozero* ~ *Sivärgod* (MAG41).

Yleensä on ajateltu, että *Syväri* palautuu asuun < **Syväjärvi* johtuen järven syvyydestä (SPK s. v. *Syväri*). Näin ei kuitenkaan ilmeisesti ole. Ensinnäkin muutammat Suomen *Syväri*-järvet ovat suorastaan melko matalia. Toiseksi tunnetuin *Syväri*, joka yhdistää Laatokan ja Äänisen, ei edes ole järvi, vaan joki.

Näyttäisi siltä, että *syväri* on ollut maastoappellatiivi, joka ei kuvaa veden syvyyttä, vaan vedenkokouman ja sen vieressä sijaitsevan maankohouman välistä huo-

mattavaa korkeuseroa. Kaikki Suomen *Syvärit* näyttävät olevan sellaisia²³: Nilsin *Syväri(järven)* vieressä on nykyisin laskettelurinteenä toimiva Tahkomäki, joka kohoaa toistasataa metriä järven vedenpinnan yläpuolelle. Äänekosken *Syvärinen* sijaitsee Syvärinmäen kupeessa. Korkeuseroa on yli 60 metriä. Joensuun *Syväri* sijaitsee noin 50 metriä viereistä Syvärinmäkeä alempana, samoin Leppävirran *Syväri*, jonka kupeessa Syvärinvuori kohoaa yli 50 metriä ylemmäksi. Sulkavan ja Juvan rajalla Hakulisenvuori nousee 50 metriä korkeammalle kuin viereinen *Syväri*. Lestijärven *Syväri* on noin 10 metriä syvä suppa, jonka pohjalla on vettä. Kyseessä on siis (järven, joen, supan) vedenpinnan poikkeuksellisen suuri korkeusero verrattuna ympäröivään maastoon. Eräissä uralilaisissa kielissä on sanoja, jotka merkitsevät sekä korkeaa että syvää, mikä on tavallista monissa muissakin kielissä, muun muassa *md sefej~sefev~sefen* (MW 4 s. v. *sef*), komi *džudžjid* (SSKD s. v. *джуджид*). Tämä vahvistaa edellä esitetyn semanttisen merkityksen mahdollisuutta. *Syväri*-vesien *-äri*-pääte ei näin ollen palaudu järveä merkitsevään sanaan, vaan kyseessä on johdin *-ri*, siis *ims sana syvä + johdin -ri*.

5.5 Yhteenveto

Näyttäisi siltä, että **(V)ri*-formantti liittyy Suomen alueella joihinkin opaakkeihin asiakirjojenkin mukaan vanhoihin (*Inari* 1556, 1593, *Ähtäri* 1582, *Koitere* 1500; ks. SPK) suurten järvien nimiin. Joennimet *Ähtävä* ja *Koita* viittaavat siihen, että formantti **(V)ri* liittyy nimenomaan järviin. Koska varsinkin nimikannat **in(d)-* ja **ätsä* ovat etymologisesti vaikeasti selitettäviä ja ilmeisesti hyvin vanhoja, voi niiden olettaa periytyvän sanastosta, joka ei ainakaan suoraan ole johdettavissa nykykielistä. Formantti kuitenkin on uralilaista perua.

Nimen *Inari* variantilla *Inder|jaur* on ilmeisiä vastineita Syvärin vesistöalueella ja Vologdan alueen länsiosissa niin kuin monilla muillakin Lapin suurten vesien nimillä. Tämä ansaitsisi tarkempaa tutkimusta, mikä ei tässä ole mahdollista. Nimistöllistä yhteyttä voisi selittää hyvin vanha Lapin eränkäynti, jota olisivat harjoittaneet Syvärin seudun ja Pohjois-Venäjän järvisuudun muinaiset asukkaat jo ennen Lapin saamelaisuudesta.

Edellä esitettyjen lisäksi on sellaisia *-ari*-päätteisiä järvennimiä kuin *Hot|ari* [Kitee], *Iso- ja Pieni-Viht|ari* [Heinävesi], *Itt|ari* [Joutsa], *Kot|ari|järvi* [Orivesi], *Kiv|ari|järvi* [Pudasjärvi], *Kiv|ari|njärvi* [Puolanka] (NA). Jotkin näistä ovat pienehköjä järviä. Heinäveden Vihtari-järvet, Puolangan Kivarinjärvi ja Pudasjärven Kivarijärvi ovat melko suuria. Räisänen (2007, SPK s. v. *Kivarinjärvi*) on johtanut Kivarinjärven sanasta *kiva* 'kova', 'luja' + johdin *-ri* samalla tapaa kuin yllä esittämäni *Syväri*. Tämä selitys pätee johtimen osalta varmasti useisiin *-(V)ri*-päätteisiin järviin.

23. Korkeuserot on laskettu karttojen korkeuskäyristä.

6 Päätelmät

Lopuksi voi sanoa, että useitten edellä esitettyjen nimien motivaatiot on helppo todeta, mutta niiden kielellinen tulkinta on huomattavasti hankalampaa. Joitain edellä esitetyistä nimistä voi topografisen säännönmukaisuutensa ja luontevan kantakieleen palautumisensa tähden pitää etymologisesti ratkaistuina: *Uht-*, *Oht-*, *V(u)oh-*-nimet 'taipale, vetokannas' sekä *Vieksi-*, *Viiksi-* ja ehkä *Vääksy-*-nimet 'välijoki'. Joillekin nimikannoille taas löytyy varsin mahdollinen, mutta ei täysin varma etymologia: *Kemi-* ?< *käme 'joki, virta', *Sond-* ?< **son*ta 'käyrä'. Edellä tutkittu nimiaineisto sisältää etymologisesti myös hyvin epävarmoja nimiä, kuten *Inari* ~ *Indiager*, *Ätsäri ja *Koitere*. Kantasanoihin *uktj, *veksi/**viksi*, **son*ta ja (*kemi* <) ?*käme palautuvien nimien leikki on keskenään hyvin samankaltainen (kartta 24). Nimien taustalla esiintyvät sanat ovat tästä syystä oletettavasti peräisin samasta kielestä tai sen eri murteista. Variantit voi selittää joko erilaisina adaptaatioina tai alkuaankin eri murteisiin kuuluneina sanoina.

Tässä artikkelissa esitetyistä nimistä paleoeurooppalaisia nimikantoja voisivat olla *Äts-* ja *Ind-*, koska niille ei löydy minkäänlaista uralilaisiin kielisiin perustuvaa etymologiaa. Tällöin näiden nimikantojen yhteydessä esiintyvä *-(V)ri*-formantti < 'järvi' voisi olla myöhempää uralilaista perua.

Tuntemattomiin uralilaisiin kielimuotoihin taas perustunevat kannaksiin liittyvät *Uht-*, *Oht-*, *Vuoht-*-nimet, välijokiin liittyvät *Vieks-*, *Viiks-* ja mahdollisesti *Vääks-*-nimet sekä *Kemi-* ja *S(u)ont-*-nimet. Näiden nimien taustalla esiintyvät sanat *viksi/**veksi* ja mahdollisena esittämäni *käme palautuvat suomalais-permiläiseen kantakieleen sekä *uktj aina kantauraliin. Ne ovat siis vanhoja uralilaiskieliin liittyviä perintösaanoja, joita nimistön levinnän pohjalta arvioiden ei ole enää esiintynyt myöhäiskantasuomessa, kantamordvassa eikä kantasaamassa, mutta kylläkin merjalaiskielissä ja pohjoisissa *x*-kielissä (Rahkonen 2012: 20, kartta 2).

Edellä esitettyjen nimien voisi tietysti periaatteessa ajatella perustuvan itämerensuomesta tai saamesta kadonneeseen sanastoon. Kun ottaa huomioon suurimpien järvien etymologisesti opaakkien nimien suuren määrän, noin 25 prosenttia, tuntuu vaikealta hyväksyä lukumääräisesti näin suureen kadonneeseen suomalaiseen tai saamelaiseen sanastoon perustuva selitysmalli. Sen sijaan oletettavampaa on, että taustalla on jokin tuntematon kieli tai joukko lähisukukieliä tai niiden murteita.

Esiitetyn nimistön levintä (kartta 24) ei sekään tue lainkaan itämerensuomalaista lähtökohtaa, koska näitä nimiä ei esiinny Suomen niin sanotun rannikkokulttuurin eikä Viron alueella, jonne myöhäiskantasuomea puhunut väestö perinteisesti on sijoitettu (Itkonen 1980; Kallio 2006: 18, 2009: 40–42). Lisäksi esiintyy äänteellisiä vaikeuksia, esimerkiksi kantaauralin *uktj > ims *oh-* tai *vuoht-* ei ole mahdollinen. Kantasaamelainen lähtökohta olisi areaalisesti vain osittain mahdollinen eikä foneettisesti tai leksikaalisestikaan ongelmaton. Esimerkiksi kantaauralin *uktj ei ensitavun vokaaalinsa tähden voi edustua saamassa asussa *uht(V)*. Kantasaamelaisen ensitavun vokaalin pitäisi olla <o> (ksa *okte). Saamelaihypoteesi on epätodennäköinen myös kaikkialla säännöllisesti esiintyvän konsonattiyhtymänsä *-ht-* tähden (*Uht-*, *Oht-*, *V(u)oh-*), vaikka ottaisi huomioon Sisä-Suomen kadonneiden saamelaiskielten todennäköisen

fonologisen ja leksikaalisen monimuotoisuudenkin (Aikio 2009; Saarikivi 2004b) tai itämerensuomalaisen adaptaation. Missään nykyään tunnetussa saamelaiskielessä ei esiinny kantasanoihin *ukti, *veksi/*viksi, *käme, *sonta palautuvia sanoja. Näin ollen näiden nimien taustalla oleva sanasto näyttää kadonneen jo ennen suomen, saamen ja mordvankin erilliskehitystä.²⁴ Sen sijaan on luultavampaa, että sanat säilyivät kauemmin olettamassani *x*-kielessä (tai -kielissä) ja merjalaiskielissä. Melko laajasti säilynyt edellä esitetty nimistö tuskin on kokonaisuudessaan niin vanhaa, että olisi peräisin suomalais-permiläisen kantakielen ajoilta asti. Tällöin nimien iäksi tulisi peräti 3 000–4 000 vuotta riippuen kantakielten ikäämisestä. *Koit(V)*-nimikannan taustalla oleva sana saattaa olla itämerensuomesta kantasaamen eteläisiin murteisiin tullut germaaniperäinen laina.

Edellä esitettyjen nimien yhteinen levikki vastaa pitkälti *tekstiilikeramiikan* (Suomessa 1900–800 eKr.) levintäaluetta Suomessa ja Pohjois-Venäjällä (Carpelan & Parpola 2001: 89, kartta 21). Jo von Hertzen (1973: 80–82) nojautuen eri arkeologien näkemyksiin viittasi siihen mahdollisuuteen, että juuri tekstiilikeramiikat uralilaistivat Itämeren alueen. Tämä on epäuskottavaa, koska tekstiilikeramiikka levisi vain Sisä-Suomeen ja Karjalaan. Myöhemmin esimerkiksi Carpelan on useissakin yhteyksissä katsonut tekstiilikeramiikan leviämisen luoteeseen kohti Karjalaa ja Suomea merkinneen jonkinasteista väestöliikettä, mutta siten, että alkuperäisväestö säilyi (mm. Carpelan 1998: 82; Carpelan & Parpola 2001: 88–89). Muutoinkin on todettava, että von Hertzenin artikkelin kirjoittamisen jälkeen on kertynyt paljon uutta tekstiilikeramiikkaa koskevaa tietoa (esim. Lavento 2001).

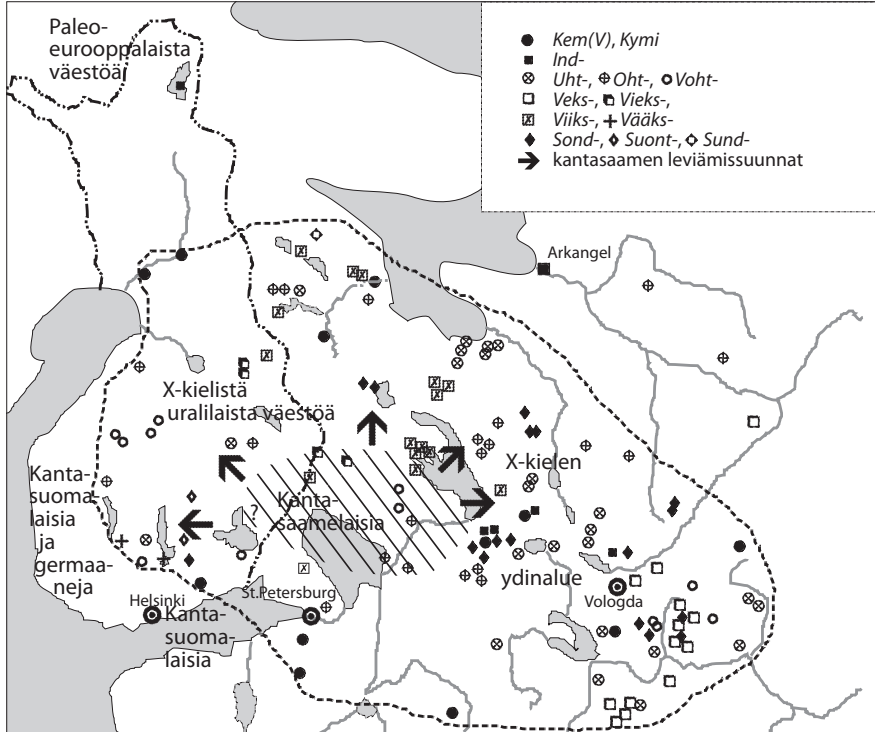
Tekstiilikeramiikka syntyi Okan–Ylä-Volgan alueella vanhan *nuorakeraamisen* kulttuurin pohjalta (Venäjällä *Fatjanovon* kulttuuri n. 2500–1900 eKr.) ja osaltaan *Pozdnjakovon* kulttuurin vaikutuksesta noin 1900 eKr. (mm. Carpelan 1999: 268). Tekstiilikeramiikka ei suinkaan ollut mikään täysin yhtenäinen kokonaisuus, sillä sen sisällä esiintyi monia alaryhmiä jo pelkästään Suomen ja Karjalan alueilla (ks. Lavento 2001: 165–167, 185). Keski-Venäjältä levinnyt tekstiilipainanteinen keramiikka Suomessa ja Karjalassa oli kuitenkin uusi innovaatio muun muassa siinä mielessä, että siinä sideaine yleensä oli orgaanista perua syrjäyttäen pitkälti aiemmin käytetyn asbestin (mts. 50–51). Tätä voi pitää teknisenä huononnuksena, mikä saattaa epäsuorasti tukea ajatusta migraatiosta, koska voisi olettaa, ettei alkuperäisväestö olisi vaihtanut huonolaatuisempaan keramiikkaan. Asbesti säilyttikin osittain asemansa sideaineena ja viittaa alkuperäisväestön säilymiseen alueella (Carpelan & Parpola 2001: 89; Lavento 2001: 167). Asbestin käyttö nousi uuteen kukoistukseen varhaisella rautakaudella Luukonsaaren ja Sirnihtan keramiikassa (Lavento 2001: 116).

Tulkitsisin nimistöaineistoa hypoteettisesti siten, että länsiuralilaisen kielen²⁵ pohjoista murretta puhuneet tekstiilikeramiikat alkoivat rautakaudelle tullessa Suomen ja Karjalan alueella eriytyä kielellisesti toisaalta kantasaamelaiseksi ja toisaalta

24. Näihin muinaissanoihin perustuvaa nimistöä ei esiinny myöskään muinaisilla mordvalaisalueilla (ks. Rahkonen 2012: 19–20, kartta 2).

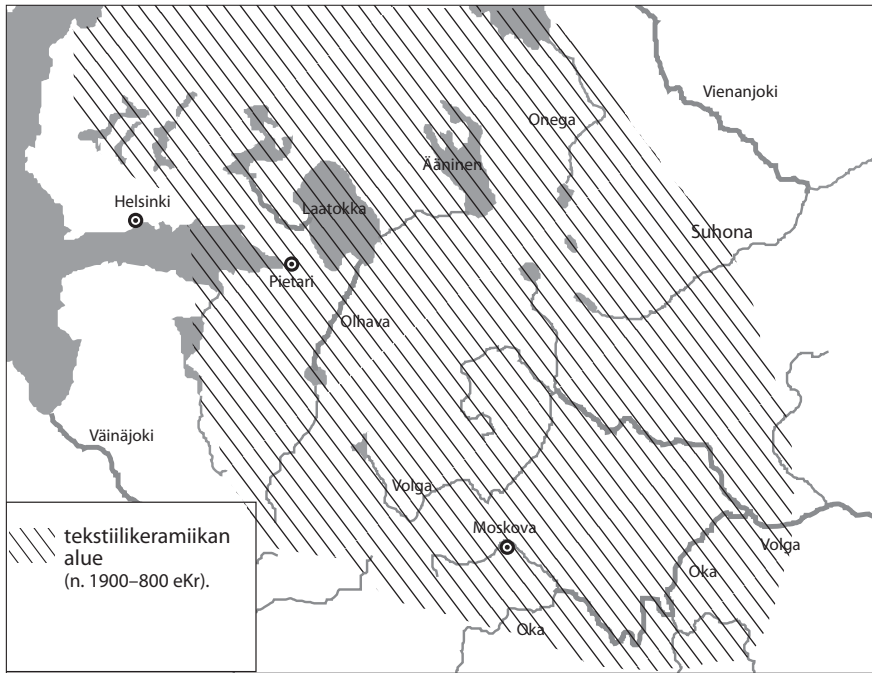
25. Länsiuralilaisella kielellä tarkoitan jokseenkin samaa kuin perinteinen ilmaus *suomalais-mordvalainen* kantakieli.

x-kieliseksi ryhmäksi tai luultavammin eri murteisiin perustuviksi ryhmiksi. Kanta-suamalla oli enemmän yhteistä sen kantasuomalaisen kielimuodon kanssa, josta syntyi sittemmin itämerensuomi (Sammallahti 1999: 70). Sillä oli lisäksi germaani-kontakteja (Aikio 2006). Sen sijaan *x*-kielellä (-kielillä), jolla saattoi olla useampia tytärikieliä, oli enemmän yhteyttä Rybinskin–Kostroman Volgalle (merjalaisalueille) ja etenkin Venäjän pohjoiselle järviolueelle. Suomen alueella esiintyvällä *x*-kielisellä nimistöllä onkin erittäin vahva edustus juuri Syvärin ja Suhonan välisellä alueella (kartta 24).

Kartta 24.

Tuntemattomaan uralilaiseen kieleen perustuvaa nimistöä ja etnografinen tilanne ensimmäisellä tuhatluvulla eKr. sekä kanta-suomen leviämisen suunnat.

Kartta 25.
Tekstiilikeraamisen levintä Carpelanin ja Parpolan (2001: 89) mukaan.

Itkosen (1997), Kallion (tulossa 2013) ja Saarikiven (2011) näkemyksiin yhtyen en usko, että varsinaista suomalais-saamelaista kantakieltä reaalisesti puhuttuna kielenä koskaan oli olemassa. Heidän esittämiinsä argumentteihin voi vielä lisätä, että esimerkiksi merjalla ja saamalla oli joitain sellaisia yhteisiä piirteitä, joilla ei ole vastineita itämerensuomessa. Merjalaisalueiden nimistön pohjalta voi rekonstruoida muun muassa sananalkuisen **a:n vo:*llistumisen, esimerkiksi merja **volo-* vs. ksa **vōlē* 'ala-', merja **vondo-* vs. ksa **vōmtē-* 'antaa' tai 'järvi'-sanana palautuminen itämerensuomesta poiketen kantasanaan **jäkrä* > ksa **jävrē*, merja **jäyra/ä* (Saarikivi 2004a: 216; Rahkonen 2009: 170–172, 2011: 241, 2012: 19–20, 23). Länsiuralilaisten kielten historian ymmärtämiseksi merjalaiskielten tuntemisen merkitys on suuri.²⁶ Tähän myös Itkonen (1997: 255) viittaa. Olettaisin mieluummin uralilaisten kielten läntisen haaran hajautuneen vähitellen murteutumisen ja ulkoisten keskenään erilaisten kontaktien kautta suoraan niiksi kantakieliksi, joista polveutuvat mordva, itämerensuomi, saame, merja ja sellaiset meille tuntemattomat ryhmät, joita ovat olleet muun muassa novgorodilaiset tšuudit (Rahkonen 2011) sekä edellä esitetty pohjoinen länsiuralilainen *x*-kielinen ryhmä tai ryhmät.

26. Merjalaiskieliin kuuluivat itse merjan lisäksi muroma, niin sanottu "itä-tšuudi" ja pohjoisen järvi-seudun kieli (ks. Rahkonen 2012: 19–27, 38, 2011: 254–255).

Kartat

- AJO = *Атлас Ярославской области*. 1:100 000. Москва: Роскартография 2002.
 AKO = *Атлас Костромской области*. 1:100 000. Тверь: Роскартография 2009.
 ALO = *Атлас Ленинградской области*. 1:200 000. Санкт-Петербург: ФГУП «Аэрогеодезия» 2005.
 ANO = Атлас. Новгородская область. 1:200 000. Новгород: ФГУП Новгородское Аэрогеодезическое Предприятие 2006.
 ATO = Атлас Тверской области. 1:100 000. Москва: Роскартография 2005.
 AVO = *Атлас Вологодская область*. 1:200 000. СТ. Петербург: ФГУП «Аэрогеодезия» 2008.
 GT2000 = *GT Tiekartasto 2000*. 1:200 000, 1:400 000. Helsinki: Karttakeskus 2000.
 GUGK/ОНЕГА = *ГУГК СССР Онега*. 1:500 000. Ленинград: ГУГК 1990.
 GUGK/КОТЛАС = *ГУГК СССР Котлас*. 1:1 000 000. Ленинград: ГУГК 1990.
 TKRK = *Топографическая карта. Республика Карелия*. 1:200 000. Санкт-Петербург: ВТУ ГШ 1997.
 WRG = VASMER, MAH 1961–69. *Wörterbuch der Russischen gewässernamen I–V*. Berlin: Nachtrag.

Lähteet

- ANLQVIST = Альквист, Арья 2001: Субстратная топонимия Ярославского Поволжья. Очерки исторической географии северо-запад России. – А. С. Герд & Г. С. Лебедев (toim.), *Славяне и финны* s. 436–467. Санкт Петербург: Издательство С. Петербургского университета.
- 2006: Ancient lakes in the former Finno-Ugrian territories of Central Russia. An experimental onomastic. Paleogeographical study. – Juhani Nuorluoto (toim.), *The slavization of the Russian North* s. 11–49. Slavica Helsingensia 27. Helsinki: Department of Slavonic and Baltic Languages and Literatures at Helsinki University.
- AIKIO, ANTE 2004: An essay on substrate studies and the origin of Saami. – Irma Hyvärinen, Petri Kallio & Jarmo Korhonen (toim.), *Etymologie, Entlehnungen und Entwicklungen. Festschrift für Jorma Koivulehto zum 70. Geburtstag* s. 5–34. Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki 63. Helsinki: Société Néophilologique.
- 2006: On Germanic-Saami contacts and Saami prehistory. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 91 s. 9–55.
- 2007: The study of Saami substrate toponyms in Finland. – *Onomastica Uralica* 4 s. 157–197.
- 2009: *The Saami loanwords in Finnish and Karelian*. Oulu: [A. Aikio]. cc oulu.fi/~anaikio/slw.pdf.
- 2012: On Finnic long vowels, Samoyed vowel sequences, and Proto-Uralic *x. – Tiina Hyttiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (toim.), *Per Urales ad Orientem. Iter polyphonicum multilingue* s. 227–250. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 264. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- AIKIO, ANTE – AIKIO, ASLAK 2001: Heimovaelluksista asutusjatkuvuuteen. Suomalaisen väestöhistorian tutkimuksen pirstoutuminen. – *Muinaistutkija* 4/2001 s. 2–21.

- AINIALA, TERHI – SAARELMA, MINNA – SJÖBLOM, PAULA 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ALFE = *Atlas Linguarum Fennicarum. Itämerensuomalainen kielikartasto*. Alfe 3. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2010.
- ARISTE, PAUL 1971: Die ältesten Substrate in den ostseefinnischen Sprachen. – *Советское финно-угроведение* 7 s. 251–258.
- CARPELAN, CHRISTIAN 1998: Suomi, häme, sabme sekä finne arkeologian näkökulmasta. – Riho Grünthal & Johanna Laakso (toim.), *Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenerii* s. 76–88. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 228. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 1999: Käännekohtia Suomen esihistoriassa aikavälillä 5100...1000 eKr. – Paul Fogelberg (toim.), *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan* s. 249–280. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- 2006: On archaeological aspects of Uralic, Finno-Ugric and Finnic societies before AD 800. – Juhani Nuorluoto (toim.), *The Slavicization of the Russian North* s. 78–92. *Slavica Helsingensia* 27. Helsinki: Department of Slavonic and Baltic Languages and Literatures at Helsinki University.
- CARPELAN, CHRISTIAN – PARPOLA, ASKO 2001: Emergence, contacts and dispersal of Proto-Indo-European, Proto-Uralic and Proto-Aryan in archaeological perspective. – Christian Carpelan, Asko Parpola & Petteri Koskikallio (toim.), *Early contacts between Uralic and Indo-European. Linguistic and archaeological considerations* s. 55–150. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- DAL' = Даль, Владимир 1880–82: *Тольковой словарь живого великорусского языка I–IV*. Москва: Русский Язык.
- GANANDER = Christfrid Ganander 1997 [1787]: *Nytt finskt lexicon*. Toimittanut Liisa Nuutinen. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- GBO = Смолицкая Г. П. 1976: *Гидронимия бассейна Оки*. Москва.
- HACKMAN, ALFRED 1905: *Die Ältere Eisenzeit in Finnland*. Helsingfors: [A. Hackman].
- HERTZEN VON, ERIK 1973: Itämerensuomen lainakerrostumien ikäämisestä. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 72 s. 77–104.
- HUURRE, MATTI 1995: *9 000 vuotta Suomen esihistoriaa*. Helsinki: Otava.
- HÄKKINEN, JAAKKO 2010a: Jatkuvuusperustelut ja saamelaisen kielen leviäminen 1. – *Muinaistutkija* 1/2010 s. 19–36.
- 2010b: Jatkuvuusperustelut ja saamelaisen kielen leviäminen 2. – *Muinaistutkija* 2/2010 s. 51–64.
- HÄLLSTRÖM, CARL PETTER 2005 [1799]: *Suomi-kartasto. Suomen Karttakirja 1799*. Toimitaneet Jan Strang & Erkki-Sakari Harju. Porvoo: Genimap.
- ITKONEN, TERHO 1980: Suomessa puhutun suomen juuret. – *Tiede* 2000 2/1980 s. 5–10.
- 1997: Reflections on Pre-Uralic and the "Saami-Finnic protolanguage". – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 54 s. 229–266.
- JANHUNEN, JUHA 2005: När kom finnarna till Finland? – *Sphinx* 2004–2005 s. 77–91.
- KALIMA, JALO 1942: Karjalaiset ja merjalaiset. – *Uusi Suomi -lehti* 19.7.1942.
- KALLIO, PETRI 2006: Suomen kantakielten absoluuttista kronologiaa. – *Virtittäjä* 110 s. 2–25.
- 2009: Stratigraphy of Indo-European loanwords in Saami. – Tiina Äikäs (toim.), *The roots of Saami ethnicities, societies and space/places* s. 30–45. Oulu: Publications of the Giellagas Institute.

- (tulossa 2013): The prehistoric Germanic loanword strata in Finnic. – Petri Kallio & Riho Grünthal (toim.), *Linguistic map of prehistoric North Europe*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne. Helsinki: Société Finno-Ougrienne.
- KIVIKOSKI, ELLA 1961: Suomen Esihistoria. – Jalmari Jaakkola (toim.), *Suomen historia I*. Porvoo: WSOY.
- KIVINIEMI, EERO 1977: *Väärät vedet. Tutkimus mallien osuudesta nimen muodostuksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 337. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1980: Nimistö Suomen esihistorian tutkimuksen aineistona. – *Virittäjä* 84 s. 319–338.
- 1990: *Perustietoa paikannimistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOIVULEHTO, JORMA 1987: Namn som kan tolkas urgermanskt. – *Klassiska problem inom finlandssvensk ortnamnsforskning* s. 27–42. Studier i nordisk filologi 67. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 539. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet.
- 2006: Arkeologia, kielihistoria ja jatkuvuusteoria. – Mervi Suhonen (toim.), *Arkeologian lumoa synkkyyteen. Artikkeleita Christian Carpelanin juhlapäiväksi* s. 153–165. Helsinki: Yliopistopaino.
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 370. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAVENTO, MIKA 2001: *Textile ceramics in Finland and on the Karelian isthmus*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 109. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- LEHTIRANTA, JUHANI 2001: *Yhteissaamelainen sanasto*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 200. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- ЛУТКИН – ГУЛЪЯЕВ = Лыткин, В. И. – Гуляев, Е. С. 1999: *Краткий этимологический словарь коми языка*. Сыктывкар: Коми книжное издательство.
- MAG = Муллонен, И. И. – Азарова, И. В. – Герд, А. С. 1997: *Словарь гидронимов юго-восточного Приладожья бассейн реки Свирь*. Ст. Петербург: Издательство С.Петербургского университета.
- MANNI-LINDQVIST, TIINA 2007: Suontee. – Sirkka Paikkala (päätoim.), *Suomalainen paikannimikirja* s. 431. Helsinki: Karttakeskus & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- МАТВЕЕВ = Матвеев, А. К. 2001: *Субстратная топонимия Русского Севера*. Ч. 1. Екатеринбург: Издательство Уральского Университа.
- 2004: *Субстратная топонимия Русского Севера*. Ч. 2. Екатеринбург: Издательство Уральского Университа.
- MEINANDER, CARL FREDRIK 1969: Dåvits. En essä om förromersk järnålder. – *Finskt Museum* 1969 s. 27–69. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys ry.
- MIKKONEN, PIRJO – PAIKKALA, SIRKKA 2000: *Sukunimet*. Uudistettu laitos. Helsinki: Otava.
- MULLONEN = Муллонен И. И. 2002 *Топонимия Присвирья. Проблемы этноязыкового контактирования*. Петрозаводск: Российская академия наук. Карельский научный центр. Институт языка, литературы и истории.
- MW 4 = *Mordwinisches Wörterbuch IV. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXIII. 4 S–Ž*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 1996.
- NA = Kotimaisten kielten keskuksen nimiarkisto.
- NISSILÄ, VIJO 1960: Huomioita Ähtärin nimestä. – *Virittäjä* 64 s. 331–332.
- PAIKKALA, SIRKKA 2007: Kemijärvi. – Sirkka Paikkala (päätoim.), *Suomalainen paikannimikirja* s. 152. Helsinki: Karttakeskus & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- РКОР = *Писцовые книги Обонежской пятины 1496 и 1563 гг.* Ленинград 1930.

- PP = Fogelberg, Paul (toim.) 1999: *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- RAHKONEN, PAULI 2009: The linguistic background of Meshchera tribe and principal areas of settlement. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 60 s. 162–202.
- 2011: Finno-Ugric hydronyms of the river Volkhov and Luga catchment areas. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 93 s. 205–266.
- 2012: Границы распространения меряно-муромских и древнемордовских гидронимов в верховьях Волги и бассейне реки Оки. – *Вопросы Ономастики* 1/2012 s. 5–42.
- RÄISÄNEN, ALPO 2003: *Nimet mieltä kiehtovat. Etymologista nimistön tutkimusta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 936. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2007: Kivarinjärvi. – Sirkka Paikkala (päätoim.), *Suomalainen paikannimikirja* s. 167. Helsinki: Karttakeskus & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- SAARIKIVI, JANNE 2004a: Is there Paleo-European substratum interference in western branches of Uralic? – *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 90 s. 187–214.
- 2004b: Über die saamischen Substratennamen des Nordrusslands und Finnlands. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 58 s. 162–234.
- 2006: On the Uralic substrate toponymy of Arkhangelsk region. Problems of research methodology and ethnohistorical interpretation. – *Onomastica Uralica* 4 s. 1–64.
- 2011: Saamelaiskielet. Historiaa ja nykypäivää. – *Saamentutkimus tänään* s. 77–119. Tietoliapas 234. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SALMINEN, TAPANI 1999: Euroopan kielet muinoin ja nykyisin. – Paul Fogelberg (toim.), *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan* s. 13–26. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- SALMONS, JOE 1992: Northwest Indo-European vocabulary and substrate phonology. – Roger Pearson (toim.), *Perspectives on Indo-European language, culture and religion. Studies in honor of Edgar C. Polomé. Vol. 2* s. 265–279. Journal of Indo-European Studies. Monograph Series. Washington D. C.: Institute for the Study of Man.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1988: Historical phonology of Uralic languages. With special reference to Samoyed, Ugric and Permic. – Denis Sinor (toim.), *Uralic languages description, history and foreign influences* s. 478–554. Leiden: E. J. Brill.
- 1999: Saamen kielen ja saamelaisten alkuperästä. – Paul Fogelberg (toim.), *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan* s. 249–280. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- SCHALIN, JOHAN 2012: Namnet Kymmene. – Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (toim.), *Per Urales ad Orientem. Iter polyphonicum multilingue* s. 389–398. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 264. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- SEPPÄ, HEIKKI – TIKKANEN, MATTI 2006: Ähtärinjärven vanha lasku-uoma. – *Geologi-lehti* 3/2006 s. 89–94.
- SJÖGREN, ANDREAS JOHAN 1828: *Anteckningar om församlingarne i Kemi-Lappmark*. Helsingfors: [s. n.], 1828 tryckt hos J. Simelii Enka.
- 1861: *Gesammelte Schriften*. Band 1. Historisch-Etographische Abhandlung über den finnisch-russischen Norden. Leipzig: Zentralantiquariat der Deutschen Demokratischen Republik.
- SMJ = *Словарь марийского языка* 9. Йошкар-Ола: Марийский научно исследовательский институт 2004.

- SPK = *Suomalainen paikannimikirja*. Päätoimittaja Sirkka Paikkala. Helsinki: Karttakeskus & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2007.
- SSA₁ = *Suomen sanojen alkuperä*. Etymologinen sanakirja. 1 A–K. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1992.
- SSA₃ = *Suomen sanojen alkuperä*. Etymologinen sanakirja. 3 R–Ö. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2000.
- SSKD = *Сравнительный Словарь Коми-Зырянских Диалектов*. СЫКТЫВКАР: Коми книжное издательство 1961.
- TVS = Gallén, Jari (toim.) 1984: *Suomen väestön esihistorialliset juuret. Tvärminnen symposiumi 17. –19.1.1980*. Bidrag till kännedom av Finnlands natur och folk 131. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- UEW = Rédej, Karoly (toim.) 1986–91: *Uralisches Etymologisches Wörterbuch*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- VAHTOLA, JOUKO 1980: *Torniojoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Nimistötieteellinen ja historiallinen tutkimus*. Studia Historica Septentrionalia 3. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.
- VILKUNA, KUSTAA 1951: Ähtärin nimestä ja muinaisuudesta. Vanhaa Ähtäriä. – *Kyrönmaa* VIII s. 7–21. Etelä-Pohjalaisen Osakunnan Kotiseutujulkaisuja. Helsinki: Etelä-Pohjalainen Osakunta.

SUMMARY

Etymological opacity in Finnish hydronyms

The article examines a number of Finnish hydronyms whose linguistic origins have hitherto been left unexplored in extant research. Of the eighty-five largest lakes in Finland, at least around twenty-five percent are considered opaque by *Suomalainen paikannimikirja*. Some of the more obscure hydronyms, however, are equivalent to hydronyms in Northern and Central Russia.

The etymology of certain hydronyms can be defined according to the regular topography of bodies of water. Examples of this phenomenon are names associated with isthmuses and tracks for dragging boats over a neck of land that can be traced back to the Proto-Uralic form **uktj*. The same applies to short tributaries, connecting two bodies of water whose names appear in Northern and Central Russia in the form *veksa*, which in turn is equivalent to the Komi word *vis* ‘tributary’ (Finnish: ‘välijoki’). This Komi word can be extrapolated from the earlier form **viksa*. Both these words have equivalents in Finnish hydronymy. Finnish names often have stems that can be traced back to the forms **sont(V) > suont-* and *?*käme > kemi*. The spread of these stems follows rather closely the westward path of Eastern Textile Ceramics.

Finnish features a number of lake names ending in *-(V)ri* whose stems cannot be derived from any known Uralic languages, including *Inari ~ Indiager* (1799), *Ähtärin-*

järvi < *Ätsäri and also possibly *Koitere*. Nonetheless, the particle *-(V)ri* can be seen to arise from a Western Uralic form of the word *järvi* 'lake'. It would appear that the stem of names existed much earlier and that other components were added at a much later stage. Thus, non-Uralic Paleo-European nomenclature represents the earliest linguistic layer, upon which the Uralic layer has subsequently formed. However, the process of retracing the words behind Uralic place names back to their forms in later Proto-Finnic or Proto-Sámi is not without its difficulties. Words of this kind do not appear in the Mordvinic language regions, but are common in Yaroslavl, Kostroma and Vologda oblasts. For this reason, the language behind these place names is in the article referred to as language *x*, denoting a northern dialect of a Western Uralic language. The speakers of this language are assumed to have belonged to a group of people having used Textile Ceramics.

The central conclusion presented in this article is that there exists in Finland stems of hydronyms based around some form of Uralic language, appearing across an area stretching from Finland all the way to the Volga at Kostroma, primarily via Karelia and Vologda. The language behind these hydronyms cannot easily be retraced to later Proto-Finnic or Proto-Sámi. The geographical spread of these names demonstrates that hydronyms of the type presented in the article do not appear along the western or southern coasts of Finland, in Estonia or in regions where one of the Mordvinic languages has historically been spoken. Such geographical spread makes it hard to link these place names to the Balto-Finnic, Sámi or Mordvinic languages.

Suomen etymologisesti läpinäkymätöntä vesistönimistöä

Artikkelissa käsitellään joitakin Suomen nimistön hydronyymejä, joiden kielellinen alkuperä on tähänastisessa tutkimuksessa jäänyt selvittämättä. Kahdeksankymmenenviiden Suomen suurimman järven nimistä noin 25 prosenttia on *Suomalaisen paikanimikirjan* mukaan opaakkeja. Osalla hämäristä hydronyymeistä on kuitenkin vastineita Pohjois- ja Keski-Venäjällä.

Joidenkin hydronymien etymologia voidaan määrittellä vesien säännöllisen topografian pohjalta. Sellaisia ovat kannaksiin ja vetotaipaleisiin liittyvät nimet, jotka voidaan palauttaa kantauralin tasossa asuun *uktj. Sama koskee lyhyitä välijokia, joiden nimet Keski- ja Pohjois-Venäjällä esiintyvät asussa *veksa*. Tätä vastaa komin sana *vis* 'välijoki'. Komin sana voidaan palauttaa varhaisempaan asuun *viksa. Molemmilla näillä on vastineita Suomen nimistössä. Suomessa esiintyy myös nimikannat, jotka palautuvat asuihin **sont(V)* > *suont-* ja ?*käme > *kemi*. Kaikkien näiden levintä vastaa melko tarkasti niin sanotun itäisen tekstiilikeramiikan levintää.

Suomessa on muutamia *-(V)ri*-loppuisia järvennimiä, joiden nimikantoja ei voi johtaa tunnetuista uralilaisista kielistä, kuten *Inari* ~ *Indiager* (1799), *Ähtärinjärvi* < *Ätsäri ja mahdollisesti myös *Koitere*. Kuitenkin *-(V)ri*-aineksen voi katsoa juontuvan jonkin länsiuralilaisen kielen sanasta 'järvi'. Vaikuttaa siltä, että nimikanta on varhaisempi ja jälkikomponentti myöhemmin lisätty. Näin ollen epäuralilainen paleoeurooppalainen nimistö edustaisi vanhinta kerrostumaa, jonka päälle on syntynyt uralilainen kerrostuma. Uralilaisten nimikantojen taustalla olevia sanoja ei kuitenkaan voi vaikeuksitta palauttaa myöhäiskantasuomeen tai kantasaameen. Tämän tyyppisiä nimiä ei myöskään esiinny mordvalaisalueilla. Sen sijaan ne ovat yleisiä Jaroslavlin, Kostroman ja Vologdan alueilla. Siksi näiden nimien taustalla ollutta kieltä kutsutaan artikkelissa *x*-kieleksi, jonka katsotaan edustaneen länsiuralilaista pohjoista murretta. Puhujat ilmeisesti kuuluivat johonkin tekstiilikeraamiikkaa käyttäneeseen väestöryhmään.

Artikkelin keskeisin tutkimustulos on se, että Suomessa esiintyy johonkin sellaiseen uralilaiseen kieleen perustuvaa vesistönimistöä, jolla on jatkuvuus Suomesta pääasiassa Karjalan ja Vologdan alueen kautta aina Kostroman Volgalle. Nimistön taustalla oleva kieli ei ole vaikeuksitta palautettavissa myöhäiskantasuomeen eikä kantasaameen. Maantieteellinen levintä osoittaa, ettei edellä esitetyn kaltaista nimistöä esiinny Suomen länsi- tai etelärannikolla, Virossa eikä nykyisillä historiallisesti tunnetuilla mordvalaisalueilla. Näin ollen se on levintänsäkin puolesta vaikeasti yhdistettävissä niin itämerensuomeen, saameen kuin mordvaankin.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@gmail.com